

*ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ.
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ..
ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ.*

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ.

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: « Η ΥΠΑΡΞΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΣΗΜΕΡΑ».

*ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΓΚΟΤΚΑΣ , ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ.*

ΧΑΤΖΗΛΙΑΔΟΥ ΠΩΛΙΝΑ

Α.Μ. 4481

Περιεχόμενα.	Σελ.
Εισαγωγή.	2
A.Οι βιολογικές θεωρίες για τις διαφορές των φύλων.	3
i. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης.	6
ii.Η θεωρία της γνωστικής μάθησης.	7
iii.Συμπέρασμα.	9
B.Οι διαδικασίες μετάβασης στο επάγγελμα και τη ανεργία.	10
Γ.Τα όνειρα και οι προσδοκίες κοριτσιών εφηβικής ηλικίας.	14
Δ.Η κοινωνική θέση των γυναικών στην Ελλάδα.	15
i.Οι συγκρούσεις και η αντίδραση σε αυτές.	22
ii.Συμπέρασμα.	26
Ε.Η γυναικεία επιχειρηματικότητα και οι ιδιαιτερότητές της.	27
i.Η σύγχρονη γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα.	27
ii.Η απασχόληση των γυναικών στον τριτογενή τομέα.	28
iii.Τα κύρια χαρακτηριστικά της σύγχρονης γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα.	30
iv.Επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας και διαφοροποίηση του ανδρικού ρόλου.	31
v.Επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας και φάσεις του ατομικού κύκλου της οικογενειακής ζωής της.	33
vi.Συμπέρασμα.	35
ΣΤ.Η διαφοροποίηση κατά φύλο των επαγγελματικών προοπτικών Και της επαγγελματικής κινητικότητας και ποιες οι αιτίες απουσιών Εργαζομένων γυναικών από διοικητικές θέσεις.	37
Z.Ποίες οι τάσεις της γυναικείας απασχόλησης στον τραπεζικό τομέα.	42
Η.Ποιο το ποσοστό των γυναικών στις τράπεζες σε διοικητικές θέσεις και ποιο το ποσοστό των ανδρών.	45
Θ.Οι προσδιοριστικοί παράγοντες μισθολογικού χάσματος μεταξύ ανδρών Και γυναικών.	51
Επίλογος.	56
Βιβλιογραφία.	57

Εισαγωγή.

Το θέμα της πτυχιακής εργασίας, με την οποία θα ασχοληθούμε παρακάτω είναι « **Η Ύπαρξη Των Γυναικών Σε Διοικητικές Θέσεις Στις Τράπεζες Σήμερα**».

Στην εργασία αυτή θα εκθέσουμε και θα αναλύσουμε όλη την πορεία και εξέλιξη μιας νεαρής κοπέλας σε μια εργαζόμενη γυναίκα. Θα δούμε τις διαφορές της σε σχέση με την ζωή και την εξέλιξη του άνδρα. Θα εξετάσουμε όλους τους παράγοντες, οι οποίοι δημιουργούν και καθορίζουν την επαγγελματική αλλά και οικογενειακή εξέλιξη της.

Μέσα από αυτήν την εργασία, μέσα από θεωρίες και έρευνα, θα αναδείξουμε , το πώς και το πόσο οι κοινωνικοί και γονιδιακοί παράγοντες επιτρέπουν , προάγουν ή κωλύουν μια γυναίκα να είναι ισάξια ή ακόμη και ανώτερη ιεραρχικά στην αγορά εργασίας από τους άνδρες, ώστε να καταλαμβάνει εκείνη μια **Διοικητική Θέση** γενικότερα.

Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε τον χώρο των **Τραπεζών** σε **Ιδιωτικό** και **Δημόσιο Τομέα** . Το δείγμα , το οποίο εξετάζουμε αφορά τον πληθυσμό των γυναικών σε τράπεζες στην **Περιφέρεια Δυτικής Πελοποννήσου**.

A. Οι βιολογικές θεωρίες για τις διαφορές των φύλων.

Μια σειρά από θεωρίες για τα δύο φύλα ερμηνεύουν τις διαφορές μεταξύ τους όχι ως προϊόν μαθησιακών εμπειριών ή πολιτιστικών και κοινωνικών επιδράσεων, αλλά ως αποτέλεσμα της γενετικής κληρονομιάς που διαφέρει ανάμεσά στους άνδρες και στις γυναίκες.

Ο **Φονξιοναλισμός (λειτουργισμός)** και η **Κοινωνιοβιολογία** (βλ. βιβλιογραφία) είναι δύο από τις βιολογικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν στο παρελθόν, αλλά άρχισαν να ξανακερδίζουν πρόσφατα έδαφος. Σύμφωνα με τη **Φονξιοναλιστική Ψυχολογική Σχολή**, οι γυναίκες θεωρούνται καλύτερα εξοπλισμένες από τη φύση – και άρα ικανότερες ψυχολογικά – από ότι οι άνδρες για να φροντίζουν τα παιδιά, διότι είναι προικισμένες με το **μητρικό ένστικτο**, μια ενγενή συγκινησιακή τάση για φροντίδα του μικρού παιδιού, η οποία οφείλεται στη γυναικεία ορμόνη **οξυτοκίνη**. Το μεγαλύτερο ποσοστό, εξάλλου, ανδρογενών ορμονών στα αγόρια και στους άνδρες θεωρήθηκαν ότι είναι αιτία της αυξημένης ετοιμότητας για επιθετικότητα που παρατηρείται στο ανδρικό φύλο και που τους προετοιμάζει καλύτερα για τον ανταγωνισμό της επαγγελματικής ζωής.

Βασική αρχή της **Κοινωνιοβιολογίας**, από την άλλη είναι, ότι κύριος στόχος των ατόμων είναι να αυξήσουν την **Αποκλειστική τους Ετοιμότητα (exclusive fitness)**, την ικανότητα τους δηλαδή να φθάσουν στην σεξουαλική ωριμότητα και να αφήσουν υγιείς απογόνους και ότι όλες οι ενέργειές τους είναι προσανατολισμένες προς το στόχο αυτό. Η άποψη αυτή έχει την αφετηρία της στη βιολογία και πιο συγκεκριμένα στη θεωρία του Δαρβίνου, βασίζεται δε στην αρχή ότι τα άτομα συμπεριφέρονται έτσι, ώστε να αυξήσουν τις ευκαιρίες επιβίωσης των γονιδίων τους, προνοώντας για τους εαυτούς τους και για τους όμοιούς τους που μοιράζονται τα ίδια γονίδια. Σύμφωνα λοιπόν με τις απόψεις αυτές, πίσω από τις πολιτισμικές μας καταβολές βρίσκονται ανθρώπινες συμπεριφορές και ρυθμίσεις με γενετική βάση και καθολικό χαρακτήρα.

Σε ό,τι έχει σχέση με τις διαφορές των φύλων ειδικότερα, αυτές οφείλονται σε στρατηγικές που έχουν γενετική βάση και που αναπτύχθηκαν από άνδρες και γυναίκες για να αυξήσουν την αναπαραγωγική τους ικανότητα. Τέτοιες στρατηγικές είναι η σεξουαλική επιθετικότητα των ανδρών, ο κατά φύλο καταμερισμός της εργασίας που αναθέτει την φροντίδα των παιδιών στις

γυναίκες και μια τάση στους άνδρες για ποικιλία στην σεξουαλική ζωή. Από την στιγμή, μάλιστα, που οι παραπάνω κοινωνικοί κανόνες έχουν γενετική βάση κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από αυτούς τους. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι βιολογικές θεωρίες για τα δύο φύλα έγιναν αντικείμενο οξύτατης κριτικής. Απουσία ερευνών ή δεδομένα αλληλοσυγκρουόμενα, που μπορούν να ερμηνευτούν με διαφορετικούς τρόπους, δημιουργούν μια ασάφεια που επιτρέπει να απορρίπτεται εύκολα η θεωρία αυτή.

Όσον αφορά στην **Κοινωνιοβιολογική** θεωρία, οι αντιδράσεις είναι ακόμη πιο έντονες και από την πολιτική και από την επιστημονική σκοπιά. Από την πολιτική σκοπιά στρέφονται κυρίως εναντίον της βασικής σύλληψης της θεωρίας, σύμφωνα με την οποία κοινωνικές μορφές συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα ο πόλεμος, ο βιασμός και ο ρατσισμός, είναι αναπόφευκτες και άρα ότι δεν είναι δυνατόν να επιτευχθούν αλλαγές ουσιαστικές στις σχέσεις ανθρώπων ή στις σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα.

Από την επιστημονική σκοπιά η κριτική επικεντρώνεται κυρίως **α)** στην παντελή έλλειψη αποδείξεων για το ότι ορισμένες κοινωνικές συμπεριφορές συνδέονται με συγκεκριμένα γονίδια ή συμπλέγματα γονιδίων και **β)** στη επιλεκτική χρήση παραδειγμάτων από συμπεριφορές των ζώων εκ μέρους των κοινωνιοβιολόγων, έτσι ώστε να είναι εύκολο να αποδειχθεί η γενετική προέλευση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Σχολιάστηκε επίσης και αμφισβητήθηκε έντονα το επιχείρημα ότι, εφόσον μια συμπεριφορά διατηρείται από γενιά σε γενιά, είναι γενετική και ότι, ως τέτοια, θα εξακολουθήσει να διατηρείται.

Αυτός ο **βιολογικός ντετερμινισμός** κατά τη **Sayers** (βλ. βιβλιογραφία), καθόρισε σε μεγάλο βαθμό και για αιώνες τις τύχες των γυναικών σε όλο τον κόσμο, υπαγορεύοντας, επηρεάζοντας και διαμορφώνοντας κοινωνικές αντιλήψεις και κυβερνητικές πολιτικές. Το βασικό επιχείρημα που δικαιολόγησε σε πολλές περιπτώσεις τις διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα ήταν ότι η ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών θα ήταν

επιβλαβής για την αναπαραγωγική ικανότητα των τελευταίων. Προκειμένου λοιπόν να θιγεί ο φυσικός – και μόνος – σύμφωνα με την αντίληψη αυτή – προορισμός των γυναικών, ορίστηκαν ως κατάλληλες γι' αυτές μορφές εκπαίδευσης και εργασίας διαφορετικές και κατώτερου επιπέδου από εκείνες

των ανδρών, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα, βέβαια, να βρίσκονται οι γυναίκες σε υποδεέστερη θέση σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής.

Η εκπαίδευση και η εργασία υπήρξαν πράγματι οι δύο τομείς, όπου κατεξοχήν χρησιμοποιήθηκαν οι θέσεις των βιολογικών θεωριών εις βάρος της ισότητας των φύλων. Ειδικότερα, σε ότι έχει σχέση με την εκπαίδευση, τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και οι αρχές του 20^{ου} χαρακτηρίζονται από την ανάπτυξη σε όλο τον κόσμο μιας μαχητικής επιχειρηματολογίας για τους λόγους για τους οποίους δεν ήταν δυνατόν να επιτραπεί στα κορίτσια να παρακολουθούν τα ίδια σχολεία και τα ίδια εκπαιδευτικά προγράμματα με τα αγόρια. Παραπέμποντας στις θεωρίες του βιολογικού ντετερμινισμού για τις διαφορές στην συμπεριφορά και τις ικανότητες των δύο φύλων και για το διαφορετικό φυσικό προορισμό τους κοινωνιολόγοι, πολιτικοί και εκπαιδευτικοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η μόνη κατάλληλη εκπαίδευση για τα κορίτσια ήταν αυτή που θα τις προετοίμαζε για τον φυσικό προορισμό τους, δηλαδή την γέννηση και την ανατροφή των παιδιών. Οποιαδήποτε άλλη ρύθμιση θεωρήθηκε **παρά φύσιν**, δηλαδή, όχι μόνο άχρηστη αλλά και βλαβερή βιολογικά – για τις ίδιες τις γυναίκες – κοινωνικά και εθνικά.

i. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης.

Η θεωρία της **Κοινωνικής Μάθησης** ή της **Κοινωνικοποίησης** στο ρόλο των φύλων υποστηρίζει ότι τα παιδιά διαμορφώνουν την ταυτότητά του φύλου και το σχετικό ρόλο μέσα από μια διαδικασία μάθησης που απαιτεί παρατήρηση, μίμηση και ενίσχυση.

Τα αγόρια μαθαίνουν την ανδρική και τα κορίτσια την γυναικεία συμπεριφορά, γιατί η τυπική για το κάθε φύλο συμπεριφορά ενισχύεται και επιβραβεύεται από το περιβάλλον, ενώ η μη τυπική τιμωρείται ή αγνοείται. Το ποια είναι η τυπική για το κάθε φύλο συμπεριφορά διαπιστώνουν τα παιδιά παρατηρώντας και μιμούμενα τους γονείς και στους συνομήλικούς τους και ελέγχοντας τη δική τους συμπεριφορά με τη μέθοδο της δομής και αποτυχίας.

Υποστηρίζεται σύμφωνα με τον **Mischel** (βλ. βιβλιογραφία), ότι τα παιδιά μιμούνται με μεγαλύτερη επιτυχία μοντέλα που ανήκουν στο ίδιο φύλο μ' αυτά, έχουν εξουσία και τους προσφέρουν την φροντίδα τους. Ο γονιός του ίδιου φύλου με το παιδί, είναι το πιο αποτελεσματικό πρόσωπο να επηρεάσει την συμπεριφορά του. Καθώς το περιβάλλον θυμίζει στο παιδί διαρκώς ότι είναι αγόρι ή κορίτσι και το ενισχύει αντίστοιχα να ασχολείται με ανδρικά ή γυναικεία πράγματα, αυτό καταλήγει σιγά σιγά να σκέφτεται τον εαυτό του ως αγόρι ή κορίτσι. Με τον τρόπο αυτό, μέσα από την παρατήρηση, ενίσχυση και μίμηση η διαμόρφωση του κατάλληλου ρόλου του φύλου προηγείται της απόκτησης της ταυτότητας του φύλου.

Επειδή ο πατέρας ασχολείται με τα μικρά παιδιά πολύ λιγότερο χρόνο απ' ότι η μητέρα και απουσιάζει συχνά από το σπίτι, τα αγόρια έχουν ένα ασαφέστερο μοντέλο για να μιμηθούν απ' ότι τα κορίτσια. Έτσι τα αγόρια μαθαίνουν την τυπική για το φύλο τους συμπεριφορά όχι τόσο παρατηρώντας την απ' ευθείας στον πατέρα, αλλά μέσα από τις σχετικές περιγραφές της μητέρας και των δασκάλων τους και σταδιακά ταυτίζονται όχι με τον πατέρα, αλλά με τον στερεότυπο ανδρικό ρόλο. Μεγάλη βαρύτητα δίνεται στη δομή της οικογένειας και στην παραδοσιακή κατανομή των ρόλων η οποία, σύμφωνα με τις απόψεις των δύο, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου ειδικά και των διαφορών ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια γενικότερα. Τα αγόρια μιμούνται με μεγαλύτερη συνέπεια άτομα του

ίδιου φύλου και απορρίπτουν κάθε συμπεριφορά που συνδέεται με το αντίθετο φύλο. Η επικρατέστερη ερμηνεία για την στάση αυτή είναι ότι τα αγόρια δέχονται πολύ μεγαλύτερη πίεση από το κοινωνικό περιβάλλον, ώστε να μην παρεκκλίνουν από την τυπική για το φύλο τους συμπεριφορά.

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα, για την ερμηνεία των διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα όχι μόνο στην τυπική συμπεριφορά, αλλά και στις σχολικές επιδόσεις και αποτέλεσε σημαντικό εργαλείο για την ανάλυση της διάκρισης των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Η ουσιαστικότερη κριτική αφορά στην αδυναμία της θεωρίας να ορίσει την προέλευση των στερεοτύπων για τα δύο φύλα και τις βαθύτερες αιτίες για τις οποίες ορισμένες δραστηριότητες θεωρήθηκαν τυπικές για το ένα ή το άλλο φύλο. Επίσης διατυπώθηκαν αμφιβολίες, για το αν η απευθείας ενίσχυση παίζει σημαντικό ρόλο και για το, αν οι γονείς διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους, ανάλογα με το φύλο των παιδιών τους.

ii. Η θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης.

Η βασική διαφορά ανάμεσα στη θεωρία της **Γνωστικής Ανάπτυξης** κατά τον **Kohlberg** (βλ. βιβλιογραφία) και στις άλλες, συνίσταται στο, ότι σύμφωνα με αυτήν το παιδί δημιουργεί από μόνο του τις δικές του αξίες για τον ρόλο των φύλων, στα πλαίσια μιας κοινωνικής δομής που ευνοεί τα στερεότυπα, ενώ άλλες θεωρίες υποστηρίζουν ότι αυτές οι αξίες αποκτώνται με την **Εσωτερικοποίηση** των εξωτερικών πολιτισμικών αξιών, σε μια διαδικασία που απαιτεί σε μεγάλο βαθμό προσαρμογή. Η απόκτηση της ταυτότητας του φύλου λοιπόν, είναι προϊόν γνωστικής διαδικασίας και αποτέλεσμα γνωστικής ανάπτυξης και οι βασικές αρχές της θεωρίας είναι οι παρακάτω:

1. Η ταυτότητα του φύλου, δηλαδή η **Αυτοένταξη** των παιδιών στην κατηγορία **αγόρι ή κορίτσι** είναι το βασικό και κριτικό στοιχείο οργάνωσης των στάσεων του απέναντι στο ρόλο των δύο φύλων.

2. Αυτή η ταυτότητα του φύλου είναι αποτέλεσμα μιας βασικής γνωστικής κρίσης (**Judgement**) που συντελείτε σε πρώιμη αναπτυξιακή φάση. Η

κατηγοριοποίηση αυτή είναι αμετάτρεπτη και ανεξάρτητη από κοινωνικές ενισχύσεις, ταύτιση με τους γονείς κλπ.

3. Η βασική **Αυτοκατηγοριοποίηση** καθορίζει και τις βασικές αξίες. Από τη στιγμή, δηλαδή, που το παιδί κατηγοριοποιεί τον εαυτό του ως αγόρι ή κορίτσι, αξιολογεί θετικά αντικείμενα και ενέργειες που έχουν σχέση με το δικό τους φύλο.

Σύμφωνα με τον **Kohlberg** η **Σταθερότητα του Φύλου** εδραιώνεται στην ηλικία των **3-5** χρόνων και συνίσταται στην αντίληψη ότι το φύλο των ατόμων δεν αλλάζει και άρα δεν εξαρτάται από το μήκος των μαλλιών, τα ρούχα ή το όνομα κάποιου.

Η ανάγκη του παιδιού να διατηρήσει σταθερή την ταυτότητα του φύλου το οδηγεί, όχι μόνο να επιλέγει τις μορφές εκείνες συμπεριφοράς που ταιριάζουν στο φύλο του αποφεύγοντας τις άλλες, αλλά και να καταδικάζει κάθε παρέκκλιση που παρατηρεί στα άλλα παιδιά, μέχρις ότου επιτευχθεί η σταθερότητα του φύλου. Έτσι εξηγείται, σύμφωνα με τη γνωστική θεωρία, ο έντονος σεξισμός που παρατηρείται σε παιδιά μικρής ηλικίας, και ο οποίος έρχεται σε αντίθεση, πολύ συχνά, με τις πιο φιλελεύθερες αντιλήψεις μεγαλύτερων παιδιών, γονιών και εκπαιδευτικών.

iii. Συμπέρασμα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω για τις θεωρίες, οι οποίες αφορούν στις διαφορές των δύο φύλων μας επιτρέπει να καταλήξουμε σε μερικές διαπιστώσεις :

α) Καμία από τις θεωρίες που παρουσιάστηκαν δεν είναι ικανή να ερμηνεύσει από μόνη της αποτελεσματικά τις υπάρχουσες διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Όλες παρουσιάζουν κάποια κενά και ένας συνδυασμός στοιχείων από την κάθε μια θα μπορούσε, ίσως, να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα τις αιτίες και τη διαδικασία.

β) Καμία θεωρία, επίσης δεν κάνει λόγο για τις σχέσεις εξουσίας και δύναμης που αναπτύσσονται ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες στα πλαίσια των ψυχολογικών τους διαφορών και έτσι καμία – εκτός ίσως από την ψυχαναλυτική θεωρία, στην οποία υπάρχουν σαφείς υπαινιγμοί – δεν επισημαίνει ότι υπάρχει ένα φύλο κυρίαρχο του άλλου, γεγονός που παίζει σημαντικό ρόλο στη διαιώνιση των διαφορών.

Το γεγονός ότι άνδρες και γυναίκες διαθέτουν διαφορετικά βιολογικά χαρακτηριστικά δεν αποτελεί, βέβαια, ικανοποιητική αιτία για να εξηγήσει τις κοινωνικές διακρίσεις ανάμεσα στα φύλα. Από την άλλη μεριά, η ανάλυση της διαδικασίας κοινωνικοποίησης δεν ερμηνεύει καθόλου την προέλευση των στερεοτύπων και των τυπικών για το φύλο συμπεριφορών που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά. Ο τρόπος όμως με τον οποίο ένα, τουλάχιστον, συγκεκριμένο βιολογικό χαρακτηριστικό – η γέννηση και ο θηλασμός των παιδιών – αλληλεπίδρασε ιστορικά με κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες, είχε ως αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση του γνωστού τρόπου οργάνωσης της οικογένειας, ο οποίος καθορίζει πια συστηματικά τη διάκριση των φύλων, διαχωρίζοντας τους ρόλους και τα είδη απασχόλησης για το κάθε ένα από αυτά, καθώς και τις σφαίρες στις οποίες ανήκουν οι άνδρες και οι γυναίκες.

B. Οι διαδικασίες μετάβασης στο επάγγελμα και τη ανεργία.

Η εξάπλωση της ανεργίας των νέων και ιδιαίτερα των κοριτσιών στη Μεγάλη Βρετανία, έδωσε το έναυσμα για τη διεξαγωγή μεγάλου αριθμού ερευνών με θέμα τις διαδικασίες μετάβασης των νέων από το σχολείο στην αγορά εργασίας. Έγινε αμέσως φανερό ότι δεν επρόκειτο για μια ομαλή και ήπια μετάβαση, εφόσον η ανεργία δημιούργησε ρωγμές στη διαδικασία αυτή. Τα προσδοκώμενα πρότυπα κοινωνικοποίησης στις κοινωνικές σχέσεις της αγοράς εργασίας δεν είχαν πλέον καμία ισχύ, αφού πολλοί νέοι δεν μπορούσαν να βρουν δουλειά και η μετάβαση αυτή ήταν στην πραγματικότητα μια μετάβαση στις λίστες αναμονής των ανέργων ή στα κυβερνητικά ιδρύματα επαγγελματικής εκπαίδευσης. Παρακάτω θα δούμε, μελέτες που ασχολούνται με την ανεργία των νέων, ασκώντας κριτική στον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση αντιμετωπίζει το θέμα της διαδικασίας μετάβασης των κοριτσιών από την οικογενειακή ζωή στην εργασία.

Η **Gaskell (1983, βλ. βιβλιογραφία)** μελέτησε την αναπαραγωγή της οικογενειακής ζωής στις προοπτικές αγοριών και κοριτσιών εφήβων από την εργατική τάξη. Υποστηρίζει, ότι αναπτύσσεται μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στα ιδεολογικά και δομικά συστατικά της διαδικασίας μέσω, της οποίας τα κορίτσια προχωρούν σε αποφάσεις. Δηλαδή τα στοιχεία της ιδεολογίας για την οικογένεια συνδυάζονται με την γνώση των ορίων που θέτει η κοινωνική δομή και αναπαράγουν έτσι παραδοσιακά πρότυπα. Επισημαίνοντας τους τρόπους με τους οποίους οι δομές του καπιταλισμού και της πατριαρχίας, δίνει ταυτόχρονα έμφαση στην ενεργητική συμμετοχή των εφήβων στην προσπάθεια να δώσουν νόημα στη ζωή και τις επιλογές τους. Η **Gaskell** αντιπαραθέτει την ιδεολογία για την οικογένεια, η οποία θεωρεί την οικιακή απασχόληση ως απόλυτα ικανοποιητική για τις γυναίκες και τις πιέζει να θέτουν τα οικιακά καθήκοντα σε πρώτη προτεραιότητα, με το γεγονός ότι **75%** των κοριτσιών στην έρευνα της δεν νομίζουν, ότι η προσωπική τους εμπειρία ταιριάζει με την ιδεολογία αυτή. Αυτή η αρνητική στάση προς δουλειές σπιτιού τις υπευθυνότητες της οικογενειακής ζωής και τον ίδιο το γάμο χαρακτηρίζει τις απαντήσεις των κοριτσιών της εργατικής τάξης σε πολλές έρευνες.

Τα κορίτσια αναγνώριζαν, ότι η μισθωτή εργασία παρέχει κοινωνικό κύρος, χρήματα και ανεξαρτησία, στην οποία έδιναν μεγάλη σημασία και ότι οι δουλειές του σπιτιού είναι βαρετές. Παρόλα αυτά επιθυμούσαν το γάμο, για να μην αποτελεί ο προορισμός των προς το ζην πρωταρχική τους υπευθυνότητα. Στις συνεντεύξεις τους διακρίνει κανείς ένα μίγμα κριτικής, συνειδητοποίησης, ανάλυσης της κοινωνικής πραγματικότητας και συμμόρφωσης στην **κυρίαρχη ιδεολογία**. Αυτό το συνονθύλευμα τάσεων και στάσεων αποτελεί για την **Gaskell** δείγμα του ενεργητικού ρόλου που αναλαμβάνουν τα ίδια τα κορίτσια στην αναπαραγωγή από τη μια και του ρόλου που παίζουν η κυρίαρχη ιδεολογία και η κοινωνική δομή από την άλλη.

Τα εμπόδια για κάποιες αλλαγές της κοινωνικής δομής που εντόπισαν τα κορίτσια της μελέτης αυτής ήταν **1)** η συμπεριφορά των ανδρών, που έχει τις ρίζες της στη γνωστή ιδεολογία για τον ανδρισμό και νομιμοποιείται μέσω των εμπειριών τους στα πλαίσια της πατριαρχικής δομής της οικογένειας **2)** το γεγονός ό,τι οι γυναίκες πληρώνονται λιγότερο, πράγμα που αναπαράγει τον παραδοσιακό καταμερισμό των καθηκόντων στην οικογένεια. Η άποψη αυτή, που έχει οικονομικό χαρακτήρα, ενσωματώνει και στοιχεία της κυρίαρχης ιδεολογίας η οποία αξιολογεί την εργασία στη σφαίρα της παραγωγής ανάλογα με τις οικονομικές απολαβές που αυτή συνεπάγεται, υποτιμώντας κατά συνέπεια την απλήρωτη εργασία που προσφέρουν οι γυναίκες στο σπίτι **3)** η κυρίαρχη ιδεολογία που υποστηρίζει, ό,τι τα μικρά παιδιά χρειάζονται τη μητέρα τους στο σπίτι και που ενισχύεται από το γεγονός ό,τι υπάρχει σοβαρή έλλειψη εναλλακτικών λύσεων για τη φροντίδα των μικρών παιδιών, ώσπου να φτάσουν στη σχολική ηλικία.

Τα αγόρια που πήραν μέρος στην έρευνα της **Gaskell** είχαν υπερβολικά συντηρητικές απόψεις, παρόλο που κάποια από αυτά έπαιρναν σοβαρά υπόψη την ιδέα για ίσα δικαιώματα των γυναικών. Όταν όμως τα φιλελεύθερα αυτά αγόρια χρειάστηκε να βρουν μια λύση στο πρόβλημα της κατανομής των οικιακών καθηκόντων, αγωνίζονταν να ενσωματώσουν στις απαντήσεις τους αρχές για δικαιοσύνη και επίδοση, καταλήγοντας τελικά σε λύσεις που καθιλώνουν τις γυναίκες στο σπίτι.

Σύμφωνα με την **Wallace(1986, βλ. βιβλιογραφία)** οι κοινωνιολόγοι απέδειξαν, ότι ο καταμερισμός των φύλων και των κοινωνικών τάξεων στην αγορά εργασίας, την οικογένεια και το εκπαιδευτικό σύστημα αναπαράγονται παράλληλα κατά τη διαδικασία μετάβασης στην ενήλικη ζωή. Η ερώτηση που θέτει η ίδια έχει ως εξής : « **Τι συμβαίνει όταν υπάρχει κάποια διακοπή στη διαδικασία και πως επιδρά η διακοπή αυτή στους υπόλοιπους τομείς**»; Αναφέρεται, βέβαια στην ανεργία. Υπάρχει ένα χάσμα κατά τη μετάβαση από το σχολείο στην αγορά εργασίας, εφόσον δεν υπάρχει θέση εκεί για τα νεαρά αυτά άτομα. Η **Wallace** ασκεί κριτική σε προηγούμενες μελέτες, γιατί ασχολούνται αποκλειστικά με τις διαδικασίες μετάβασης των ανδρών και εκφράζει την άποψη ότι αφορούσαν κυρίως τη μετάβαση σε πλήρη απασχόληση. Η μετάβαση για τους άνδρες και η αναπαραγωγή των ρόλων των φύλων συμβαίνει στη δημόσια σφαίρα του σχολείου και της αγοράς εργασίας, ενώ για τις γυναίκες στην ιδιωτική σφαίρα του σπιτιού. Αυτά τα παραδοσιακά μοντέλα είναι εκτός πραγματικότητας και για τα δύο φύλα κάτω από τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται με το υψηλό επίπεδο ανεργίας των νέων.

Η αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα και η προσδοκία των οικογενειακών ρόλων είναι σημαντικές παράμετροι και για τους άνδρες και για τις γυναίκες κατά τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή. Υποστηρίζει ότι η μακρόχρονη αναπαραγωγή του κύκλου της οικογενειακής ζωής είναι αυτή που υποχρεώνει τα νεαρά άτομα να υποστούν τη διαδικασία της συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Υπάρχουν συσχετισμοί ανάμεσα στην οικογενειακή και την επαγγελματική καριέρα που έχουν υποστεί αλλαγές στις δεκαετίες του **’80-’90-’00**, και κατά την διάρκεια αυτών των δεκαετιών εμφανίζονται νέες μορφές κοινωνικών διακρίσεων που βασίζονται στο αν έχει κανείς την ιδιότητα του εργαζόμενου ή του ανέργου.

Οι νεαρές γυναίκες πλέον ασπάζονται την ανεξαρτησία ως ιδανικό. Θέλουν ένα μέρος για να ζουν και ένα επάγγελμα έχοντας επηρεαστεί και αυτές από τις προσωπικές τους εμπειρίες μέσα στην οικογένεια (π.χ. διαζύγιο), ή στα πλαίσια των σχέσεών τους με κάποιον άνδρα.

Ο αριθμός των ανεξάρτητων και προοδευτικών γυναικών, οι ισχυρές φιλίες με άλλα κορίτσια, η έλλειψη ενδιαφέροντος για τον γάμο, η επίγνωση και η προσδοκία μια νέας άποψης για την ισότητα και την ποιότητα ζωής των γυναικών που εκφράζεται από πολλές κοπέλες του πλέον σήμερα. Αυτές οι διαπιστώσεις αποτελούν ενδείξεις κάποιας αλλαγής, που συμβαίνει στη διαδικασία παραγωγής και αναπαραγωγής των σχέσεων των φύλων.

Γ. Όνειρα και προσδοκίες των κοριτσιών κατά την εφηβική ηλικία.

Ερευνώντας την βιβλιογραφία για τη μετάβαση των νέων από την εφηβική στην ενήλικη ζωή, από το σχολείο στο επάγγελμα (ή την ανεργία) έχει πολύ συχνά επισημανθεί ότι οι μελέτες, που προσεγγίζουν το θέμα αυτό μέσα από τη διερεύνηση της υποκοουλτούρας των νέων, στηρίζονται κυρίως στις εμπειρίες των αγοριών, αφήνοντας κυριολεκτικά στη σκιά τις νεαρές γυναίκες (**Chisholm 1987, Gaskell 1983, Lees 1986, Mc Robbie 1980, Wallace 1986**).

Από την άλλη μεριά η διερεύνηση της κουλτούρας της θηλυκότητας ως προϊόντος των σχέσεων των φύλων θεωρήθηκε ό,τι έχει εξαιρετική σημασία για την κατανόηση, από τη μια, του τρόπου με τον οποίο οι νεαρές γυναίκες αντιμετωπίζουν και ερμηνεύουν τον κόσμο και από την άλλη των μηχανισμών που επιλέγουν για να αντεπεξέλθουν στον κοινωνικό καταμερισμό των ρόλων των φύλων και στην πατριαρχία, (**Lees 1986, Mc Robbie 1978 & 1982, Mc Robbie & Nava 1984**).

Κατά τη μετάβασή τους από την εφηβική στην ενήλικη ζωή και τη λήψη σημαντικών αποφάσεων για το μέλλον, οι νεαρές γυναίκες έρχονται αντιμέτωπες με ένα πλήθος από συγκρούσεις που προκύπτουν από την αλληλεξάρτηση και αλληλοδιείσδυση των βασικών θεσμών, της σφαίρας της παραγωγής και της σφαίρας της αναπαραγωγής και κατά συνέπεια από τις αντιφατικές απαιτήσεις που έχει από αυτές ο κοινωνικός περίγυρος. Η σύγχρονη έρευνα για την κουλτούρα της θηλυκότητας δίνει όλο και μεγαλύτερη έμφαση στους μηχανισμούς αντίστασης των κοριτσιών στο κυρίαρχο πατριαρχικό μοντέλο της διάκρισης των φύλων και του παραδοσιακού ρόλου της νοικοκυράς για τις γυναίκες. Η προσπάθεια στοχεύει στην παρουσίαση των κοριτσιών **«όχι ως παθητικών αποδεκτών των πολιτισμικών και οικονομικών επιταγών, αλλά ως δημιουργικών ενεργητικών ατόμων που συμμετέχουν προσπαθώντας να κατανοήσουν και να κάνουν επιλογές για τους εαυτούς τους».**

Δ. Η κοινωνική θέση των γυναικών στην Ελλάδα.

Για την πληρέστερη κατανόηση της έρευνας που ακολουθεί είναι σημαντικό να παρουσιάσουμε στο σημείο αυτό μερικά στοιχεία για την θέση των γυναικών στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία.

Στην αγορά εργασίας οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το **40%** του εργατικού δυναμικού ενώ στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας **16-64** ετών το **45%** είναι οικονομικά ενεργό, συμμετέχει δηλαδή στην επίσημη αγορά εργασίας (έναντι του **85%** των ανδρών). Η σύνθεση του γυναικείου εργατικού δυναμικού διαγράφεται ως εξής : Το **67%** των γυναικών που εργάζονται είναι παντρεμένες, το **47%** βρίσκεται στην ηλικία **25-44** ετών, δηλαδή στην αναπαραγωγική ηλικία . Το γυναικείο εργατικό δυναμικό συγκεντρώνεται κυρίως στον τομέα παροχής υπηρεσιών (**40,3%**) και σε συγκεκριμένους κλάδους της βιομηχανίας (**17,4%**) ενώ ένα ποσοστό **37,2%** ασχολείται στον πρωτογενή τομέα (**Χιόνη 1989, Πετρινώτη 1990, βλ. βιβλιογραφία**). Η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών στην Ελλάδα, όπως και αλλού, βρίσκονται στις χαμηλότερες θέσεις της επαγγελματική ιεραρχίας και σε όλες τις μορφές απασχόλησης και σε κάθε μορφωτικό επίπεδο έχουν μικρότερα εισοδήματα από ό,τι οι άνδρες .

Όσον αφορά στην εκπαίδευση, αυτό που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι προσπελάσιμο σε μεγάλο βαθμό από όλα τα κοινωνικά στρώματα, ακόμα και από τα μικροαστικά ή αγροτικά. Αυτό σημαίνει ότι ένα μεγάλο ποσοστό νέων, αγοριών και κοριτσιών, από κάθε κοινωνική τάξη παραμένει στο σχολείο μέχρι την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (**Πετμετζίδου – Τσουλουβή 1987. βλ. βιβλιογραφία**). Ένας σημαντικός αριθμός από τους αποφοίτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των δύο φύλων – μεγαλύτερος από εκείνον που παρατηρείται στις αναπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες – προχωρεί και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η εκπαίδευση θεωρείται από τους γονείς κάθε κοινωνικής προέλευσης το απαραίτητο εφόδιο που θα επιτρέψει στα αγόρια και στα κορίτσια να ανέλθουν κοινωνικά, ως ένδειξη κοινωνικού **status** (**κοινωνικής εικόνας**) ή υποκατάστατο του κοινωνικού και οικονομικού κεφαλαίου που στερούνται οι ίδιοι .Ο **πίνακας 1** παρουσιάζει την ανακατανομή

κοριτσιών και αγοριών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με στοιχεία της **Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας** η πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι ισότιμη και για τα δύο φύλα. Ακόμα και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό των φοιτητριών φθάνει το **49,4%** του συνολικού ποσοστού.

Πίνακας 1

Μαθητικός πληθυσμός κατά φύλο και Εκπαιδευτική Βαθμίδα

ΕΚΠΕΔΕΥΤΙΚΗ ΒΑΘΜΙΔΑ	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΦΥΛΟ %	<i>N</i> - %	<i>N</i> - %	<i>N</i> - %
ΑΓΟΡΙΑ	529.224 - 51.5%	439.964 - 52.6%	100.041 - 50.6%
ΚΟΡΙΤΣΙΑ	499.824 - 48.5%	395.876 - 47.4%	97.767 - 49.4%
ΣΥΝΟΛΟ	1.029.048 - 100%	835.845 - 100%	197.808 - 100%

Πηγή: ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ.

Οι φοιτήτριες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία (**75-80%**) στις **Θεωρητικές Πανεπιστημιακές Σχολές**, ενώ αποτελούν μόνο το **10-15%** στις **Σχολές Θετικών Επιστημών (π.χ. Πολιτικών Μηχανικών)**.

Γενικά κάτω από τις σημερινές συνθήκες ο Έλληνας γονιός δεν θα σταματήσει την κόρη του από τις Πανεπιστημιακές σπουδές – που όμως στο μυαλό του δεν συνδέονται πάντα με την ακαδημαϊκή καριέρα ή την επαγγελματική άνοδο, αλλά αποτελούν *το χρυσό βραχιόλι*, το επιπλέον προσόν και εφόδιο για μια θέση στο **Δημόσιο Τομέα**, ή το αποκούμπι σε περίπτωση οικονομικών και άλλων δυσκολιών που ίσως συναντήσει στη ζωή της. Ο ίδιος γονιός, όμως, πολύ δύσκολα να συμφωνήσει ότι υπάρχει πιθανότητα η κόρη του να καθυστερήσει να παντρευτεί για να συνεχίσει τις σπουδές της, ή να μείνει ανύπαντρη για να ακολουθήσει επιτυχημένη καριέρα.

Στα πλαίσια μιας τέτοιας αντίφασης – αλλά και άλλων παρομοίων – ποια είναι η απάντηση των νεαρών κοριτσιών; Πώς βλέπουν οι ίδιες το μέλλον τους; Πόσο επηρεάζονται στις επιλογές τους από μια κοινωνική αντίληψη που, ενώ συναινεί στην πιθανότητα των σπουδών ή του επαγγέλματος, θεωρεί αδιανόητη την ολοκληρωτική άρνηση εκ μέρους τους του παραδοσιακού ρόλου της συζύγου και μητέρας, όταν ξεπεράσουν την ηλικία των **25** χρόνων; Που ενώ αποδέχεται τη φοίτηση των κοριτσιών στα Πανεπιστήμια και την οικονομική τους ανεξαρτητοποίηση μέσα από ένα – συνήθως τυπικά γυναικείο – επάγγελμα εξακολουθεί να είναι ανελαστική στα θέματα ηθικής; Και που, ενώ συμφωνεί, σε θεωρητικό επίπεδο τουλάχιστον, στα ζητήματα της ισότητας των φύλων, αρνείται την πρακτική εφαρμογή της ισότητας αυτής στην οικογένεια, ή τουλάχιστον, δεν θεωρεί ότι είναι απαραίτητο να περάσουν τα μηνύματα στις νεότερες γενιές των αρσενικών;

Παρακάτω θα παρουσιαστεί ένας πίνακας στον οποίο πήραν μέρος **250** παιδιά, **130** αγόρια και **120** κορίτσια ηλικίας **14-15** ετών που φοιτούσαν σε δημόσιο σχολείο και τα οποία προέρχονται από ανάμικτη κοινωνικοοικονομική προέλευση με μεγαλύτερη συμμετοχή παιδιών από κατώτερη μεσοαστική και εργατική τάξη (περίπου **70%**).

Στην έρευνα αυτή ζητήθηκε από τα παιδιά να γράψουν και μια ανώνυμη έκθεση με θέμα **«Ο εαυτός μου στην ηλικία των 25 ετών»**.

Στις εκθέσεις αυτές παρόλο που το θέμα της έκθεσης έδινε κάποιους περιορισμούς, τα παιδιά δεν περιέγραψαν τους εαυτούς τους μόνο στην ηλικία των **25** ετών, αλλά τις προσδοκίες τους και της ζωή τους ως ενήλικων ατόμων από τα **25** και μετά.

Πίνακας 2
Μελλοντικές προσδοκίες και περιγραφές της ενήλικης ζωής και
από τα δύο φύλα

ΦΥΛΟ.	ΚΟΡΙΤΣΙΑ.			ΑΓΟΡΙΑ.		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ %	N(120)	-	%	N(130)	-	%
ΣΠΟΥΔΕΣ.	63	-	52.5%	57	-	43.8%
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	112	-	93.3%	123	-	94.6%
ΚΑΡΙΕΡΑ	23	-	19.16%	27	-	20.7%
ΓΑΜΟΣ ΝΑΙ	98	-	81.6%	67	-	51.5%
ΓΑΜΟΣ ΟΧΙ	10	-	8.3%	15	-	19.2%
ΠΑΙΔΙΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΝΑΙ	87	-	65.0%	47	-	36.1%
ΠΑΙΔΙΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΟΧΙ	19	-	15.8%	32	-	24.6%
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ	19	-	15.8%	43	-	33.0%
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΙΚΟΓΕΝ. ΖΩΗΣ	30	-	25.0%	10	-	7.6%
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛ. ΖΩΗΣ	9	-	7.5%	32	-	24.6%
ΤΑΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ	38	-	31.6%	12	-	9.2%
ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΦΙΛΙΕΣ	25	-	20.8%	12	-	9.2%
ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	21	-	17.5%	8	-	6.1%

Στον **πίνακα 2** παρουσιάζεται, σε ποσοτική μορφή το αποτέλεσμα της κωδικοποίησης, στα οποία φαίνονται καθαρά οι στάσεις των παιδιών. Βλέπουμε το μεγάλο ποσοστό αγοριών και κοριτσιών να θέλουν να σπουδάσουν μετά το τέλος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και σχεδόν το σύνολο κατευθύνεται προς ένα επάγγελμα. Επιπλέον, μαθητές και μαθήτριες σε ίσα ποσοστά φιλοδοξούν να ανέλθουν επαγγελματικά και να ακολουθήσουν μια επιτυχημένη καριέρα. Οι ομοιότητες, όμως, ανάμεσα στα δύο φύλα σταματούν εδώ. Ένας σημαντικός αριθμός κοριτσιών θεωρεί τον γάμο (**81,6%**) και τα παιδιά (**65%**) ως απαραίτητες προϋποθέσεις της ενήλικης ζωής. Μόνο το **2,3%** δηλώνει κατά του γάμου και **15,3%** ότι δεν θα κάνει οικογένεια (**12%** και **36%** των αγοριών αντίστοιχα). Η σημασία που έχουν για τα κορίτσια αυτά ο γάμος και η οικογένεια φαίνεται από το γεγονός ότι, όταν προσπαθούν να περιγράψουν τη μελλοντική τους ζωή και τους εαυτούς τους στα **25**, αυτό που στην πραγματικότητα περιγράφουν είναι η οικογενειακή ζωή και η ιδιωτική σφαίρα, αφού δηλώνουν, ότι επιθυμούν μια επιτυχημένη καριέρα. Αντίθετα τα αγόρια περιγράφουν την επαγγελματική ζωή και τη δημόσια σφαίρα.

Τα ενδιαφέροντα στοιχεία του πίνακα είναι **α)** η κραυγή για ελευθερία και ανεξαρτησία των κοριτσιών. Είναι ενδεικτικό ότι η επιθυμία για ανεξαρτησία δεν διαγράφεται με την ίδια ένταση στις εκθέσεις των αγοριών, πράγμα που προφανώς σημαίνει ότι αυτά τα τελευταία δεν βιώνουν στον ίδιο βαθμό εμπειρίες περιορισμού της ελευθερίας τους εκ μέρους του οικογενειακού τους περιγυρου:

«...θα είμαι ανεξάρτητη να κάνω ότι θέλω, χωρίς να δίνω λογαριασμό σε κανέναν...».

«πιστεύω ότι κάθε άνθρωπος έχει ανάγκη να έχει ένα δικό του χώρο στον οποίο δεν θα τον ενοχλεί κανείς...».

β) Ο σχετικά συχνός (αν συγκριθεί με τα αγόρια) τρόπος με τον οποίο αναφέρονται στις συγκρούσεις με τους γονείς τους.

γ) Η έμφαση που δίνουν στις φίλιες και στον κλειστό κύκλο της παρέας, της οποίας θεωρούν ότι αποτελούν αναπόσπαστα μέλη.

i. Οι συγκρούσεις και η αντίδραση σε αυτές.

Εκτός όμως από τα παραπάνω δεδομένα, από την ανάλυση των εκθέσεων διαπιστώνει κανείς πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία για τον τρόπο, με τον οποίο τα κορίτσια αντιμετωπίζουν τις αντιφατικές προσδοκίες του περιβάλλοντός τους, για τις οποίες μιλήσαμε και παραπάνω. Οι συγκρούσεις που προκύπτουν από τις αντιφάσεις αυτές γίνονται άμεσα αντιληπτές, πράγμα που δείχνει ότι αποτελούν καθημερινό βίωμα για τις νεαρές, οι οποίες είναι αναγκασμένες να βρουν κάποια λύση. ας δούμε ποια είναι η θέση τους, απέναντι στο πρόβλημα που θέτει η κάθε σύγκρουση χωριστά.

Σύγκρουση 1^η : σπουδές και / ή γάμος

Για τις περισσότερες έφηβες η απάντηση είναι : πρώτα σπουδές και μετά γάμος *«...θα παντρευτώ αφού όμως σπουδάσω πρώτα, γιατί οι σπουδές είναι κάτι απαραίτητο στη ζωή...»*.

Έχοντας λοιπόν εξωτερικεύσει την κοινωνική αντίληψη και υπακούοντας στις επιταγές της ελληνικής κοινωνίας που θεωρεί τις σπουδές μετά το τέλος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχεδόν απαραίτητες, τα κορίτσια αυτά θα προσπαθήσουν, τουλάχιστον μια φορά, να μπουν σε κάποια Πανεπιστημιακή Σχολή, ανεξάρτητα από το τι θα κάνουν μετά. Τι σημαίνει όμως σπουδές για τις κοπέλες;

Αυτό σημαίνει βέβαια, το πρώτο βήμα για ένα επιθυμητό επάγγελμα. Κυρίως όμως αποτελούν το μέσον για την κατάκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας, την πρώτη ευκαιρία για να ξεφύγουν από τον έλεγχο και τις απαγορεύσεις. Γιατί, αυτό που τις ελκύει ιδιαίτερα, είναι ή ίδια η φοιτητική ζωή, την οποία φαντάζονται σαν ένα ευχάριστο διάλειμμα *«πριν αρχίσουν τα πραγματικά βάσανα της ζωής»*. Ο γάμος αποτελεί μια σχεδόν αναπόφευκτη πραγματικότητα στις προσδοκίες των κοριτσιών για το μέλλον.

Σύγκρουση 2^η . Επάγγελμα ή / και οικογένεια

Στο παρελθόν η απάντηση της συντριπτικής πλειοψηφίας στο δίλημμα αυτό είναι κατηγορηματική : επάγγελμα και οικογένεια παράλληλα. Παρόλο που οι μελλοντικές προοπτικές τους ήταν κυρίως συνδεδεμένες με τη σφαίρα του σπιτιού εξέφραζαν αρκετά συχνά φιλοδοξίες, όχι όμως πάντα για μια καριέρα ή για άνοδο στην επαγγελματική ιεραρχία, αλλά τουλάχιστον για καλή απόδοση στη δουλειά τους. Σήμερα, έχουν αλλάξει τα πράγματα και πλέον οι φιλοδοξίες αφορούν μια πολύ καλή καριέρα και φυσικά άνοδο στην επαγγελματική ιεραρχία. Ελάχιστες είναι αυτές που δηλώνουν ότι θα εγκαταλείψουν τη δουλειά τους για να μεγαλώσουν τα παιδιά ή που διαλέγουν ένα επάγγελμα με κριτήριο το αν θα τις επιτρέψει να αφοσιωθούν αποτελεσματικότερα στην οικογένεια.

Η τάση των κοριτσιών να ξεπερνούν τα παραδοσιακά κοινωνικά πρότυπα για τις προτεραιότητες στο ρόλο των γυναικών, προσδοκώντας για τους εαυτούς τους επαγγελματική επιτυχία και οικονομική ανεξαρτησία, ερμηνεύεται ως αντίσταση στο κυρίαρχο μοντέλο της γυναίκας – μητέρας και συζύγου. Από την άλλη μεριά, η στάση/ αντίσταση των νεαρών κοριτσιών, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ελάχιστα ανταποκρινόμενη στις συνθήκες της πραγματικής ζωής των ενήλικων γυναικών και δεν έχει προφανώς μεγάλη σχέση με τις προσωπικές τους οικογενειακές εμπειρίες.

Αυτή η έλλειψη ρεαλισμού είναι πιθανότατα η αντίδρασή τους στην σκληρή πραγματικότητα, μια πραγματικότητα την οποία αρνούνται να παραδεχτούν όταν φαντάζονται το μέλλον τους. Ίσως η άρνηση αυτή τους επιτρέπει να ξεπεράσουν το άγχος που δημιουργεί το δίλημμα **επάγγελμα ή οικογένεια** δίνοντας τους τη δυνατότητα, τουλάχιστον στη σφαίρα του φανταστικού και να προσαρμοστούν στην κυρίαρχη ιδεολογία και να μην αρνηθούν τα όνειρά τους.

Αυτές που αρνούνται να συμβιβαστούν με το μοντέλο είναι πολύ λίγες. Οι λόγοι που προβάλλουν για να εξηγήσουν την άρνησή τους να παντρευτούν ή να κάνουν οικογένεια αφορούν είτε στο νεαρό της ηλικίας τους, είτε στην επιθυμία τους να μην δεσμευτούν στην ρουτίνα της οικογένειας ή –

για τις λιγότερες – στις απαιτήσεις της καριέρας. Γεγονός είναι ότι δεν αρνούνται το γάμο για όλη τους τη ζωή. αλλά τον μεταθέτουν για αργότερα και μόνο μια είναι κατηγορηματική όταν δηλώνει.

Σύγκρουση 3^η : Ο γυναικείος ρόλος όπως τον βλέπουν τα κορίτσια σε αντιπαράθεση με τον γυναικείο ρόλο, όπως τον βλέπουν τα αγόρια.

Η σύγκρουση αυτή γίνεται φανερή μόνο αν συγκρίνει κανείς τις γνώμες αγοριών και κοριτσιών. Διαπιστώνει κανείς, πράγματι, μια διάσταση ανάμεσα στο πως προσδοκούν τα κορίτσια το μελλοντικό κοινωνικό τους ρόλο και στο πως βλέπουν τα αγόρια το ρόλο αυτό. Η διάσταση εντοπίζεται στα εξής σημεία :

α) Πλήρης αντίθεση στον τρόπο με τον οποίο τα δύο φύλα αντιλαμβάνονται τις σχέσεις και τους ρόλους των συζύγων. Η ανάγκη των κοριτσιών για αμοιβαιότητα, σεβασμό, ισοτιμία απουσιάζει τελείως στα αγόρια, τουλάχιστον αυτής της ηλικίας. Γι' αυτά η γυναίκα που θα παντρευτούν θα πρέπει να έχει τις ιδιότητες ενός **“pin-up girl”**(κορίτσι της φαντασίωσής τους, με συγκεκριμένα εμφανισιακά χαρακτηριστικά, τα οποία επιθυμούν να έχει η σύντροφός τους), ενώ δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη σεξουαλικότητα.

β) Τα αγόρια δεν διακατέχονται καθόλου από ρομαντική διάθεση και η στάση τους είναι ιδιαίτερα αρνητική, όταν αναφέρονται στα κορίτσια. Πολύ συχνά αρνούνται το γάμο και την οικογένεια. Ανάμεσα σε αυτούς που αποδέχονται το γάμο ως απαραίτητο, λείπει τις περισσότερες φορές η αίσθηση ότι ο γάμος αποτελεί ένα μόνιμο δεσμό που θα διαρκέσει, αν όχι για πάντα, τουλάχιστον για πάρα πολλά χρόνια με πίστη.

γ) Μεγάλη διαφοροποίηση στις στάσεις αγοριών και κοριτσιών σε σχέση με την μελλοντική εργασία των γυναικών. Μέχρι και πριν λίγα χρόνια την πλειοψηφία των αγοριών υποστήριζε, ότι οι γυναίκες τους θα μένουν σπίτι, για να ανατρέφουν τα παιδιά και να φροντίζουν το νοικοκυριό, ενώ οι ίδιοι θα δουλεύουν και θα προσφέρουν στην οικογένεια τα απαραίτητα. Σήμερα η γνώμη αυτή έχει αλλάξει.

Σήμερα, για τα αγόρια η γυναικεία εργασία είναι ένα αναγκαίο κακό, γιατί τα οικονομικά μιας σημερινής οικογένειας δεν επαρκούν και δεν αποτελεί δικαίωμα των κοριτσιών. Η μεγάλη διάσταση απόψεων ανάμεσα στα δύο φύλα σε σχέση με την εργασία των γυναικών είναι ένα στοιχείο που εντυπωσιάζει.

ii. Συμπέρασμα.

Πλέον, οι κοπέλες δεν διστάζουν, να προβάλουν δυναμικά και σε συντριπτική πλειοψηφία την απαίτησή τους για ένα επάγγελμα, για οικονομική ανεξαρτησία, ακόμα και για μια καριέρα, προσδοκώντας, ότι θα είναι ικανές να αποδώσουν τέλεια σε όλες τις πτυχές του πολλαπλού ρόλου που σχεδιάζουν να επωμισθούν. Όπως αναφέραμε προηγουμένως η στάση αυτή των κοριτσιών θα μπορούσε να θεωρηθεί και μη ρεαλιστική και τα συμπεράσματα της δικής μας έρευνας διαφοροποιούνται πολύ από άλλες αντίστοιχες έρευνες άλλων χωρών και η διαφορά αυτή σχετίζεται άμεσα με το είδος του εκπαιδευτικού συστήματος της κάθε χώρας.

Παρόλο, δηλαδή, που αγόρια και κορίτσια στοχεύουν με τον ίδιο ενθουσιασμό σε σπουδές και επάγγελμα, η σχέση των κοριτσιών με την επαγγελματική ζωή και τη μισθωτή εργασία αποκτά διαφορετική σημασία από ότι των αγοριών, γιατί συνδέεται άμεσα με την οικιακή απασχόληση, η οποία εξακολουθεί να βρίσκεται σε προτεραιότητα. Και ενώ το φαινόμενο αυτό υπάρχει, ως καθημερινή πραγματικότητα και βιώνετε με τον τρόπο που είδαμε από τις νεαρές κοπέλες της εφηβικής ηλικίας, ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα φαίνεται να το αγνοεί, εφόσον ούτε οι κοινωνικοί φορείς, ούτε η εργατική νομοθεσία, ούτε οι εργοδότες μοιάζουν να το παίρνουν υπόψη.

Είναι πολύ πιθανό βέβαια, οι περισσότερες από αυτές τις νεαρές κοπέλες, που μιλούν για τον ιδανικό συνδυασμό καριέρας και οικογένειας, θα αναγκαστούν να αλλάξουν στάση, όταν, αργότερα, έρθουν αντιμέτωπες με την σκληρή πραγματικότητα. Είναι πολύ πιθανό, ότι θα αναγκαστούν να προσαρμόσουν τις προσδοκίες τους στις ανάγκες της πραγματικής ζωής, που διαφέρει πολύ από τη φαντασία και στις απαιτήσεις του κοινωνικού περιγύρου που δεν αλλάζει από τη μια στιγμή στην άλλη.

E. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα και οι ιδιαιτερότητές της.

i. Η σύγχρονη γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα.

Ο διαχωρισμός του τόπου εργασίας, από τον τόπο κατοικίας (που αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της βιομηχανικής οργάνωσης της οικονομίας) και η μετακίνηση της εργατικής δύναμης από την ύπαιθρο στο αστικό κέντρο (που είναι συνακόλουθο της οργάνωσης αυτής), επέφεραν ουσιαστικές αλλαγές στην μορφή, τις **λειτουργίες και τη δομή της οικογένειας** (βλ. βιβλιογραφία). Οι αλλαγές όμως αυτές δεν είναι αρκετές για να διαφοροποιήσουν τη θέση και τον ρόλο της γυναίκας όσο αυτή παραμένει στον ιδιωτικό χώρο και ασχολείται σε αυτόν. Η είσοδος της γυναίκας στον ιδιωτικό χώρο και η αμειβόμενη απασχόλησή της αποτελούν τα κύρια στοιχεία της **Σύγχρονης Γυναικείας Απασχόλησης** – άρα της απασχόλησής της είτε στο δευτερογενή είτε στον τριτογενή τομέα. Όσο βέβαια η απασχόλησή στους τομείς αυτούς είναι κυρίως υπόθεση των άγαμων γυναικών, δεν δημιουργεί τις προϋποθέσεις εκτεταμένων ποιοτικών αλλαγών στο ρόλο της γυναίκας. Η επαγγελματική απασχόληση της έγγαμης γυναίκας σπάει τη λεπτή ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού – γυναικείου και δημόσιου – ανδρικού χώρου και δημιουργεί στα πλαίσια της αναπτυσσόμενης βιομηχανικής οικονομίας, τις ουσιαστικές προϋποθέσεις μια κοινωνικής επανάστασης ανυπολόγιστων επιπτώσεων – αφού διαφοροποιεί ουσιαστικά τα πρότυπα ρόλων και τις προσδοκίες από αυτό.

ii. Η απασχόληση των γυναικών στον τριτογενή τομέα.

Η απελευθέρωση ή η απασχόληση κάποιου αριθμού γυναικών από τη γεωργία οδηγεί στο μέτρο που ο αριθμός αυτός δεν απορροφάτε από τον δευτερογενή ή τον τριτογενή τομέα, σε μείωση του συνολικού γυναικείου εργατικού δυναμικού (βλ. βιβλιογραφία). Στην Ελλάδα το απασχολούμενο στη μεταποίηση γυναικείο εργατικό δυναμικό παραμένει ποσοτικά στάσιμο μέχρι το **1971** αλλά αυξάνει σημαντικά μεταξύ **1971** και **1981**. από την άλλη μεριά, η μείωση του αριθμού των Ελληνίδων που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα (*μείωση που εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονη μεταξύ των απογραφών 1961 και 1971*) δεν αντισταθμίζεται από την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων στον τριτογενή (*αύξηση, που εμφανίζεται σταθερή κατά την τριακονταετία 1951 – 1981*). Αναλυτικότερα, μεταξύ **1961** και **1981**, οι απασχολούμενες στη γεωργία γυναίκες μειώνονται κατά **320.000** περίπου, οι απασχολούμενες στη βιομηχανία – βιοτεχνία αυξάνουν, μόνο κατά **40.000** περίπου. Τέλος, οι απασχολούμενες στον τριτογενή αυξάνουν κατά **260.000** περίπου. Έτσι, το **1981** και χάρη στην τεράστια αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων στον τριτογενή κατά τη δεκαετία του **1970** (*από 232.000 σε 445.000 περίπου*), ο συνολικός αριθμός των οικονομικά ενεργών γυναικών φθάνει στο επίπεδο εκείνου του **1961** (*πριν, δηλαδή, τη σημαντική μείωση εργατικού δυναμικού στη γεωργία*).

Αλλά η θεαματική αύξηση του αριθμού γυναικών εργαζομένων στον τριτογενή μεταξύ **1971** και **1981**, δεν πρέπει να επισκιάζει το γεγονός ότι η γυναικεία απασχόληση στον τομέα αυτόν είναι, από το **1951**, σταθερά ανοδική : αυξάνει κατά **41%** μεταξύ **1951** και **1961**, κατά **18%** μεταξύ **1961** και **1971**, κατά **92%** μεταξύ **1971** και **1981** – δηλαδή κατά **218%** κατά τη διάρκεια της **30ετίας**.

Προκειμένου, όμως, να αξιολογήσουμε την ενδεχόμενη ποιοτική σημασία της αναμφισβήτητης ποσοτικής εξέλιξης, θα δούμε την κατανομή των γυναικών αυτών κατά θέση στο επάγγελμα, την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, τον ατομικό επάγγελμα και τον κλάδο απασχόλησης.

Η κατανομή των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα γυναικών *κατά θέση στο επάγγελμα*, μας επιτρέπει να πιστοποιήσουμε ορισμένες ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες εξελίξεις. Συγκεκριμένα, μεταξύ **1951** και **1981**, οι γυναίκες εργοδότες στον τριτογενή τομέα υπέρ – τετραπλασιάζονται, οι εργαζόμενες για ίδιο λογαριασμό σχεδόν εξαπλασιάζονται. Βεβαίως, η κατηγορία που συγκεντρώνει τη συντριπτική πλειοψηφία των εργαζομένων είναι εκείνη των μισθωτών και αυτή αυξάνει κατά **165%** περίπου μεταξύ **1951** και **1981** (*από 122.500 σε 313.800 άτομα περίπου*).

Όσον αφορά στην κατηγορία των εργοδοτών, παρατηρείται ότι οι γυναίκες εμφανίζουν βέβαια μια σταθερή αριθμητική αύξηση κατά την τελευταία τριακονταετία (*από 1.700 το 1951, σε 8.800 το 1981*) αλλά και ότι το ποσοστό τους στο σύνολο των εργοδοτών αφενός παραμένει ιδιαίτερα χαμηλό και αφετέρου, ενώ το **1971** αυξάνει σταθερά **95,5%** το **1951**, **7,1%** το **1961**, **10,1%** το **1971**, το **1981** εμφανίζεται αν όχι πτωτικό πάντως στάσιμο (**9,8%**).

Η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών που απασχολούνται στον τριτογενή, καθιστά αξιοσημείωτη την παρατηρούμενη κατά το διάστημα **1971 – 1981** στασιμότητα στην εξέλιξη της κατανομής των γυναικών αυτών *κατά ατομικό επάγγελμα*. Τέλος, στην κατανομή των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα γυναικών *κατά κλάδο απασχόλησης*, διαπιστώνεται η συγκέντρωση των γυναικών στις υπηρεσίες (*και μάλιστα στις κοινωνικές*) και στο εμπόριο (*και μάλιστα στο λιανικό*). Εξάλλου η εξέλιξη του γυναικείου διδακτικού προσωπικού σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, επιβεβαιώνει έως το σχολικό έτος **1968-1969** τη γενικότερη διαπίστωση της προοδευτικής μείωσης της συμμετοχής γυναικών όσο οι βαθμίδες ανεβαίνουν, τη συγκέντρωσή τους στις κατώτερες βαθμίδες ενός χώρου, ο οποίος θεωρείται κατεξοχήν *γυναικείος*.

iii. Τα κύρια χαρακτηριστικά της σύγχρονης γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα.

Τα φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τη γυναικεία απασχόληση στον τριτογενή τομέα θα μπορούσαν να συνοψισθούν ως εξής : **1)** Μέχρι το **1971** υπάρχει αύξηση απασχόλησης στον τριτογενή τομέα χωρίς όμως να αντισταθμίζει τη μείωση της απασχόλησης στη γεωργία. Η αντιστάθμιση επιτυγχάνεται μόνο μεταξύ **1971** και **1981** με μικρή αύξηση της απασχόλησης στο δευτερογενή και πολύ μεγάλη (σχεδόν **100%**) αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή. **2)** Απασχόληση σε κλάδους **γυναικείους**, τόσο στη βιομηχανία όσο και στις υπηρεσίες. **3)** Χαμηλό (απόλυτα και συγκριτικά προς τους άνδρες) εκπαιδευτικό επίπεδο των εργαζόμενων στη βιομηχανία-βιοτεχνία και αντίθετα υψηλό (απόλυτα και συγκριτικά προς τους άνδρες) εκπαιδευτικό επίπεδο των εργαζόμενων στις υπηρεσίες. **4)** Θέσεις **γυναικείες**, δηλαδή υποδεέστερες εκείνων των ανδρών συναδέλφων τους. Μικρή βελτίωση της αναλογίας των κατηγοριών επιστημόνων και ανώτερων διοικητικών στελεχών. Σταθερή αύξηση, τόσο στη βιοτεχνία-βιομηχανία όσο και στις υπηρεσίες. **5)** Προφανής άνοδος της ηλικίας εισόδου στην αγορά εργασίας των εργαζομένων στις υπηρεσίες. Μείωση της γυναικείας απασχόλησης από την ηλικία των **25-29** ετών στη βιομηχανία αλλά και τάση αύξησης μετά τα **30** και ιδιαίτερα μετά τα **45**. Τάση εκσυγχρονισμού της καμπύλης ηλικιών των απασχολούμενων στις υπηρεσίες με χαρακτηριστικό (απόλυτη και σε σύγκριση προς τους άνδρες) αύξηση του ποσοστού των γυναικών **25-29** αλλά και **30-44** ετών.

iv. Η επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας και διαφοροποίηση του ανδρικού ρόλου.

Στο παρελθόν, η πλειονότητα των γυναικών που εργάζονταν ή που ήθελαν να εργαστούν δεν αποσκοπούσαν στο να συμβάλλουν με την εργασία τους στη γυναικεία χειραφέτηση ούτε να προωθήσουν την οικονομική (άρα και πνευματική) ανεξαρτητοποίηση της γυναίκας. Οι περισσότερες γυναίκες έπρεπε να εργαστούν και κατά κανόνα η ανάγκη απασχόλησης ήταν πιεστικότερη εκεί που τα παιδιά ήταν περισσότερα (και μικρότερης ηλικίας) και οι ανέσεις λίγες και τα πρακτικά προβλήματα πιο δυσεπίλυτα και τα εκπαιδευτικά εφόδια λιγότερα. Σήμερα, εργάζεται ουσιαστικά για τους ίδιους λόγους, έχοντας ως αρχικό κίνητρο, την χειραφέτησή της.

Η επίλυση των πρακτικών προβλημάτων που δημιουργεί στη γυναίκα η οποία θέλει και κυρίως η οποία πρέπει να εργαστεί η αδυναμία ανταπόκρισης στις απαιτήσεις του παραδοσιακού της ρόλου, δεν αποτελεί απλώς ουσιαστικό παράγοντα επαγγελματικής απασχόλησης της μητέρας. Αποτελεί κυρίως προσδιοριστικό παράγοντα κοινωνικής εξέλιξης. Δεν κρίνεται εδώ το δικαίωμα του ατόμου που γεννήθηκε γυναίκα στην εργασία αλλά οι κοινωνικές συνέπειες της αδυναμίας άσκηση του δικαιώματος αυτού όσο και οι κοινωνικές επιπτώσεις από την άσκησή του. Από την άλλη μεριά, ο βαθμός στον οποίο η αντιμετώπιση των παραπάνω πρακτικών προβλημάτων θεωρείται ευθύνη του ζευγαριού και όχι μόνο της γυναίκας δεν συνιστά απλώς στοιχείο εκσυγχρονισμού του ρόλου της αλλά και κριτήριο ευρύτερου κοινωνικού εκσυγχρονισμού. Γιατί ο γυναικείος ρόλος δεν γίνεται σύγχρονος ανεξάρτητα από τον ανδρικό και ανάλογα με την προσθήκη σε αυτόν μη παραδοσιακών δραστηριοτήτων : κοινωνικός εκσυγχρονισμός υπάρχει στο μέτρο που και οι δύο ρόλοι εκσυγχρονίζονται, που χάνουν τον άκαμπτα φυλετικό τους χαρακτήρα που γίνονται ελαστικότεροι και άρα περισσότερο λειτουργικοί.

Δεν υπάρχει άλλος δρόμος για τους άνδρες από το να αντιμετωπίσουν τη γονεϊκότητα και δεν υπάρχει άλλος δρόμος για τις γυναίκες παρά να μοιραστούν το προαιώνιο μονοπώλιο του ρόλου του **παιδαγωγού**

και του τροφού. Θεωρητικές προσεγγίσεις του είδους αυτού διατυπώνονται σήμερα όλο και συχνότερα αλλά δεν φαίνεται να αντικατοπτρίζονται στην καθημερινή πρακτική: στην πράξη, μια εργαζόμενη γυναίκα ασχολείται καθημερινά με το νοικοκυριό και τα παιδιά τρεις φορές περισσότερη ώρα από όσο ασχολείται ένας εργαζόμενος άνδρας. Επιπλέον ούτε η γυναίκα φαίνεται διατεθειμένη να μοιράζεται μεγάλη ευθύνη του σπιτιού και των παιδιών ούτε και ο άνδρας φαίνεται πρόθυμος να επιδιώξει μια τέτοια μοιρασιά.

Τα ελληνικά στοιχεία επιτρέπουν να διατυπωθεί η υπόθεση ότι στο θέμα αυτό, το δέον απέχει πολύ από την πράξη. Έτσι, μια παλαιότερη έρευνα σε δείγμα του αθηναϊκού πληθυσμού έδειξε πως το **80% (ανδρών και γυναικών)** πιστεύουν πως ο σύζυγος πρέπει να βοηθά με το νοικοκυριό και τα παιδιά.

v. Η επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας και οι φάσεις του ατομικού κύκλου της οικογενειακής ζωής της.

Η εξουθενωτική για τη γυναίκα προσθήκη του ανδρικού ρόλου του **προμηθευτή** στο γυναικείο ρόλο της νοικοκυράς – μητέρας, είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται με την ίδια περίπου ένταση τόσο στις σοσιαλιστικές χώρες (όπως π.χ. τη Πολωνία, βλ. βιβλιογραφία) όσο και στις καπιταλιστικές (όπως π.χ. τη Γαλλία, βλ. βιβλιογραφία). Αυτό σημαίνει πως κάποιο ποσοστό των γυναικών που διανύουν την ιδιαίτερα βεβαρημένη **Α' Γονεϊκή Φάση** (η διάρκεια της οποίας ποικίλλει ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών και τα μεταξύ τους διαστήματα γεννήσεων) αποκλείονται από την αγορά εργασίας είτε λόγω ανυπέρβλητων πρακτικών εμποδίων είτε λόγω ενδεχόμενης χρησιμοποίησης των απαιτήσεων της φάσης ως άλλοθι. Σαν αποτέλεσμα η καμπύλη της γυναικείας απασχόλησης εμφανίζει παντού (και στην Ελλάδα) μια σημαντική πτώση στις ηλικίες όπου η μέση γυναίκα διανύει την **Α' Γονεϊκή Φάση**. Κατά τη φάση αυτή φαίνεται καθαρά η σημασία της σχέσης κερδών και ζημιών από την γυναικεία απασχόληση όπως αυτή εκτιμάται από την ίδια τη γυναίκα όσο και από την οικογένεια προκειμένου να ληφθεί η απόφαση συνέχισης της απασχόλησης αυτής. Είναι φανερό πως η παραπάνω σχέση διαφοροποιείται σημαντικά κατά τη φάση : τα κέρδη υπερβαίνουν τις ζημιές κατά την **Προγονεϊκή** περίοδο, οι ζημιές υπερβαίνουν τα κέρδη κατά την **Α' Γονεϊκή Φάση** και παρόλο που παραμένουν σημαντικές για όσο καιρό τα παιδιά δεν έχουν εγκαταλείψει τη γονεϊκή στέγη, υπερσκελίζονται σταδιακά από τα κέρδη καθώς αυτά αυξάνουν κάτω από την πίεση των αυξημένων (λόγω π.χ σπουδών των παιδιών) αναγκών όσο και του κενού (ευθύνης και χρόνου) που δημιουργεί η σταδιακή ανεξαρτητοποίηση των παιδιών στη γυναίκα.

α) Η εκπαίδευση ως παράγοντας προσδιορισμού των φάσεων και εξομάλυνσης των επιπτώσεών τους στην απασχόληση της γυναίκας. Στο πλέγμα των παραγόντων που προσδιορίζουν τόσο τη διάρκεια των φάσεων του ατομικού κύκλου της οικογενειακής ζωής όσο και τις πιθανότητες επαγγελματικής απασχόλησης της γυναίκας, δεσπόζει ένας κοινός παράγοντας: η γυναικεία εκπαίδευση. Έτσι, από τη μια μεριά, όσο περισσότερο μορφωμένη είναι η γυναίκα τόσο αργότερα παντρεύεται

(καθυστερεί δηλαδή την έναρξη του ατομικού της κύκλου) αλλά και τόσο λιγότερα παιδιά κάνουν (συμπτύσσει δηλαδή τις φάσεις του ατομικού της κύκλου). Σε μια έρευνα της μεταξύ του Αθηναϊκού πληθυσμού, είχε βρεθεί πως ο μέσος αριθμός παιδιών ήταν : **2,45** μεταξύ των αναλφάβητων γυναικών, **1,73** μεταξύ των αποφοίτων δημοτικού, **1,39** μεταξύ των αποφοίτων μέσης εκπαίδευση και **0,74** μεταξύ των πτυχιούχων ανώτερων σχολών. Από την άλλη μεριά, όσο υψηλότερο το εκπαιδευτικό επίπεδο της γυναίκας τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες να είναι οικονομικά ενεργή και μάλιστα σε **σύγχρονες** απασχολήσεις – δηλαδή ασχολείται (με αμοιβή) στον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα. Έτσι, κατά το **1971**, το ποσοστό των οικονομικά ενεργών Ελληνίδων ήταν **22%** μεταξύ των αγραμμάτων, **25%** μεταξύ των αποφοίτων τάξεων δημοτικού, **27%** μεταξύ αποφοίτων δημοτικού, **31%** μεταξύ των αποφοίτων μέσης εκπαίδευσης και **68%** μεταξύ των πτυχιούχων ανώτερων σχολών.

β) Η ηλικία ως συνισταμένη των παραγόντων που προσδιορίζουν τη γυναικεία απασχόληση. Σε τελευταία ανάλυση, η ηλικία θεωρείται ως συνισταμένη των παραγόντων που προσδιορίζουν το ύψος της γυναικείας απασχόλησης σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Και αυτό, γιατί η ηλικία συνδέεται τόσο με τη φάση του ατομικού της κύκλου οικογενειακής ζωής, όσο και με το εκπαιδευτικό επίπεδο.

vi. Συμπέρασμα.

Η σύγχρονη επαγγελματική απασχόληση της γυναίκας εξαρτάται από τις φάσεις του ατομικού της κύκλου οικογενειακής ζωής στο μέτρο που δεν καλύπτονται τα πρακτικά προβλήματα τα οποία χαρακτηρίζουν κάθε φάση και που το κόστος κάλυψης των προβλημάτων αυτών (*κόστος που αποτιμάται σε χρήμα, σε κόπωση αλλά και στις επιπτώσεις της ενδεχόμενης ελλιπούς φροντίδας των παιδιών*) δεν αντισταθμίζεται από την ικανοποίηση που προσφέρει και τις οικονομικές δυνατότητες που παρέχει μια ενδιαφέρουσα και καλά αμειβόμενη εργασία.

Οι φάσεις που είναι αποφασιστικής σημασίας όσον αφορά στη συμπεριφορά της γυναίκας σε σχέση με την εργασία είναι η *προγονεϊκή* και η *Α' γονεϊκή*, κατά τις οποίες η απόφαση παραμονής στην εργατική δύναμη ή αποχώρησης από αυτήν φαίνεται πως έχει ουσιαστικές επιπτώσεις στη μετέπειτα ζωή της γυναίκας. Ιδιαίτερα, η περίοδος αυτή είναι καίρια για την μετέπειτα οικονομική δραστηριότητα και τα μετέπειτα οικονομικά επιτεύγματα της γυναίκας. Αυτές που επιλέγουν τα οικιακά αντί της αμειβόμενης εργασίας κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών γάμου και ανατροφής των παιδιών, είναι λιγότερο πιθανό να εργαστούν έξω από το σπίτι αργότερα και τείνουν, αν εργαστούν αργότερα, να έχουν χαμηλότερες αποδοχές από εκείνες που μπορούν να διεκδικήσουν οι γυναίκες οι οποίες παρέμειναν στην αγορά εργασίας κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής. Στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, ως ένα σημείο και στην σημερινή Ελλάδα, οι μέσοι όροι τείνουν να εκφράζουν όχι τη συνήθη συμπεριφορά (από την οποία υπάρχουν βέβαια παρεκκλίσεις) αλλά τη θεωρητική συνισταμένη διαφόρων σχημάτων : η ηλικία κατά το γάμο ποικίλλει όλο και περισσότερο. Αυξάνουν οι αριθμοί των γάμων, των διαζυγίων, των δεύτερων γάμων αλλά και των ατόμων που παραμένουν άγαμα. Ένας αυξανόμενος αριθμός παιδιών γεννιούνται σε μια συζυγική οικογένεια, ζουν την εμπειρία του διαζυγίου των

γονέων τους, της ένταξής τους στη μονογονεϊκή οικογένεια (όπου ο γονέας είναι κατά κανόνα η μητέρα) και της εκ νέου ένταξης σε μια συζυγική οικογένεια, όπου όμως ο ένα ενήλικας δεν είναι γονέας τους. Αυξάνει τέλος, ο αριθμός ατόμων που επιλέγουν αν μην αποκτήσουν παιδιά και εκείνων που επιλέγουν να αποκτήσουν παιδιά σε μεγάλη ηλικία. Η ποικιλία των σχημάτων αυτών συνιστά καίριο παράγοντα της μελέτης συνάρτησης της επαγγελματικής απασχόλησης της γυναίκας από τις φάσεις του ατομικού κύκλου οικογενειακής ζωής, εφόσον συνεπάγονται ποιοτικές διαφοροποιήσεις αναμφίβολα σημαντικότερες από τις ποσοτικές.

ΣΤ'. Η διαφοροποίηση κατά φύλο των επαγγελματικών προοπτικών και της επαγγελματικής κινητικότητας και ποιες οι αιτίες απουσίας των εργαζομένων γυναικών από διοικητικές θέσεις.

Η διαφοροποίηση κατά φύλο των επαγγελματικών προοπτικών αποδεικνύεται από το μικρό ποσοστό γυναικών που κατέχουν θέσεις με υψηλό γόητρο και υψηλές αποδοχές – ποσοστό που **τείνει να αυξηθεί με την εκβιομηχάνιση και την αύξηση των διαζυγίων, και να μειωθεί με την αύξηση της γονιμότητας και της ανισότητας**, που είναι, δηλαδή, τόσο μεγαλύτερο όσο περισσότερο οικονομικά αναπτυγμένη είναι μια χώρα.

Σε μια μελέτη παρακολούθησης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας ενός Αμερικάνικου Πανεπιστημίου, οι γυναίκες ξεκινούν την σταδιοδρομία αυτή από θέσεις πολύ υψηλότερες εκείνων από τις οποίες ξεκινούν οι άνδρες συνομήλικοί τους (περίπου **6 βαθμοί της κλίμακας Duncan**), αλλά όταν φτάσουν στη μέση ηλικία, οι μεν γυναίκες έχουν θέσεις κάπως χαμηλότερες από εκείνες από τις οποίες ξεκίνησαν (περίπου **2 βαθμούς της κλίμακας Duncan**), ενώ οι άνδρες, έχοντας υπερκαλύψει την αρχική διαφορά (έχοντας, δηλαδή, κερδίσει περίπου **9 βαθμούς της κλίμακας Duncan**), βρίσκονται σε θέσεις πολύ υψηλότερες από εκείνες στις οποίες βρίσκονται οι γυναίκες. Έτσι, οι γυναίκες βρίσκονται εξαρχής αποκλεισμένες από τις ακραίες θέσεις (**status extremes**) της επαγγελματικής ιεραρχίας, ενώ, μεταξύ της πρώτης και της τωρινής δουλειάς τους, έχασαν έδαφος στις μεσαίες βαθμίδες αυτής της ιεραρχίας. Στο ίδιο διάστημα, οι άνδρες μετακινήθηκαν από τις τελευταίες βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας προς τις μεσαίες και ανώτερες βαθμίδες της. Αυτός ο αποκλεισμός των γυναικών από τις κατώτατες και τις ανώτατες βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας παρατηρείται και προκειμένου για τις άτεκνες γυναίκες – οι οποίες, όμως, αποτελούν και τη μόνη κατηγορία εργαζόμενων γυναικών που περίπου ακολουθούν το σχήμα επαγγελματικής εξέλιξης των ανδρών, προφανώς γιατί δεν διακόπτουν την απασχόλησή τους όπως είναι συνήθως αναγκασμένες να κάνουν οι γυναίκες

που έχουν παιδιά. Ο γάμος βλάπτει τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας στο μέτρο που οι εργοδότες είναι προκατειλημμένοι εναντίον των γυναικών ως τάξης, με τη διπλή πεποίθηση ότι οι γυναίκες παντρεύονται και ότι οι έγγαμες γυναίκες, σε αντίθεση με τους έγγαμους άνδρες, δεν είναι παραγωγικές εργαζόμενες. Επιπλέον, οι γυναίκες επειδή πρέπει συχνά να βρουν καινούρια εργασία μετά από διακοπές της απασχόλησής τους, εξακολουθούν να βασίζονται, προκειμένου να βρουν απασχόληση, στα εκπαιδευτικά τους εφόδια και όχι σε εργασιακή εμπειρία. Οι άνδρες βασίζονται πολύ στα εκπαιδευτικά τους εφόδια για την αρχική απασχόλησή τους αλλά, επειδή τείνουν να έχουν συνεχές επαγγελματικό ιστορικό, η μεταγενέστερη θέση τους στην επαγγελματική ιεραρχία εξαρτάται κυρίως από την προγενέστερη.

Παρά το γεγονός ότι οι αμοιβές των γυναικών είναι κατώτερες από τις αμοιβές των ανδρών, οι γυναίκες μετακινούνται λιγότερο από τους άνδρες αλλά και προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας, όχι για οικονομικούς λόγους (*για τους οποίους μετακινούνται κυρίως οι άνδρες*). Επιπλέον, το ποσοστό των γυναικών που παραμένει στην ίδια εργασία είναι σημαντικά υψηλότερο (**38%**) από το αντίστοιχο των ανδρών (**20%**) και η ίδια περίπτωση τάση παρουσιάζεται και στην περίπτωση της μίας μόνο αλλαγής (**33% γυναίκες ενώ 25% άνδρες**). Η σχέση που συνδέει το φύλο με την συχνότητα των μετακινήσεων είναι στατιστικά σημαντική και πρέπει να αποδοθεί κατά κύριο λόγο στον τρόπο που αντιμετωπίζει τον επαγγελματισμό.

Έχει παρατηρηθεί ότι οι γυναίκες αναφέρουν κίνητρα καθαρά πνευματικά για ανώτερες σπουδές συχνότερα από τους άνδρες, οι οποίοι βεβαρημένοι με τον ρόλο του *προμηθευτή*, αλλά και με την *(ανδρική)* προσδοκία της επαγγελματικής επιτυχίας, αντιμετωπίζουν τις σπουδές πολύ πιο ωφελιμιστικά. Η ουσιαστική διαφοροποίηση της αντίληψης της εκπαίδευσης μεταξύ των φύλων εξηγεί γιατί, ενώ παρατηρούνται εμπειρικά οι ίδιες μορφωτικές φιλοδοξίες μεταξύ μαθητών και μαθητριών και ενώ στο πανεπιστημιακό επίπεδο οι γυναίκες προχωρούν στις σπουδές τους πιο

γρήγορα από τους άνδρες., η αξιοποίηση των εκπαιδευτικών εφοδίων διαφοροποιείται ουσιαστικά ανάλογα με το φύλο.

Σαν συνέπεια των παραπάνω, δεν εκπλήσσει, το εμπειρικά τεκμηριωμένο γεγονός ,ότι οι γυναίκες εισχωρούν στην δευτερεύουσα αγορά εργασίας, που παρέχει τις κατώτερες αμοιβές, τη λιγότερο επαγγελματική ασφάλεια, τις μικρότερες δυνατότητες προαγωγής και εξέλιξης, τις λιγότερες ειδικευμένες δουλειές. Επιπλέον, και ανεξάρτητα από τη συγκυρία που εξηγεί την κατηγοριοποίηση των εργαζομένων κατά φύλο και την κατάταξη των γυναικών μεταξύ των μη προνομιούχων και δεύτερης κατηγορίας εργαζομένων, είναι αναμφισβήτητο, πως η εξ ορισμού προνομιούχα κατηγορία (*οι άνδρες*) αντιδρά στην είσοδο των μη προνομιούχων γυναικών στα επαγγέλματα που και αυτή ασκεί και η αντίδραση αυτή είναι φανερή στο επίπεδο της ρητής και (*πολύ περισσότερο*) της άρρητης πολιτικής των συνδικάτων. Έτσι ο συνδυασμός των μειωμένων επαγγελματικών προοπτικών και της διαφοροποίησης των αμοιβών δικαιολογεί την κάθετη πτώση των μισθωτών μεταξύ των γυναικών ηλικίας **25** έως **30** ετών. Από την άλλη μεριά, στην Ελλάδα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η προοδευτική αύξηση των αυτοτελώς (*για ίδιο λογαριασμό*) απασχολούμενων γυναικών, αύξηση που δεν ξέρουμε αν οφείλεται στην απορρόφηση ενός τμήματος των μισθωτών οι οποίες εγκατέλειψαν την αγορά εργασίας ή ενός τμήματος των μη ενεργών γυναικών.

Στις περισσότερες χώρες, η εξάλειψη ή η μείωση των διαφοροποιήσεων αμοιβών αλλά και δυνατοτήτων σταδιοδρομίας μεταξύ των φύλων αποτελεί σήμερα πρωταρχικό στόχο της πολιτικής παρέμβασης στην αγορά εργασίας. Στα πλαίσια του στόχου αυτού, τονίζεται πως οι γυναίκες είναι θύματα προκαταλήψεων που τις περιορίζουν σε κάποια επαγγέλματα και τα κατώτερα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας αλλά πως, εν τέλει, και οι άνδρες είναι θύματα των αντίστροφων προκαταλήψεων που τους αποκλείουν από τα επαγγέλματα αυτά (*όπως π.χ από το επάγγελμα του νηπιαγωγού*) και από αυτά τα επίπεδα. Η μάχη δεν δίνεται, επομένως, στο επίπεδο της αγοράς εργασίας. Δίνεται, κυρίως, στο επίπεδο της κοινωνικοποίησης, της

εκπαίδευσης και του επαγγελματικού προσανατολισμού. Δίνεται, ακόμα, στο επίπεδο επίλυσης ενός πλήθους κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία επειδή αντιμετωπίζονται **Ανδροκεντρικά**, δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο τη θέση της γυναίκας και υποσκάπτουν ασυναίσθητα τις προσπάθειες επίτευξης ισοτιμίας μεταξύ των φύλων. Στα πλαίσια της *ανδροκεντρικής* αυτής αντιμετώπισης, τοποθετείται παραδοσιακά και ο ουσιαστικός αποκλεισμός των γυναικών από διευθυντικές θέσεις : ως ο κύριος φραγμός για την αντιμετώπιση των γυναικών στις θέσεις αυτές θεωρείται η γυναικεία ψυχολογία. Και αυτό παρά το γεγονός, ότι, όπως έχει εμπειρικά αποδειχτεί, κύριος φραγμός για την προώθηση των γυναικών στις διευθυντικές θέσεις είναι η ανδρική ψυχολογία – εφόσον οι γυναίκες που σταδιοδρομούν έχουν κατά κανόνα συζύγους με αυτοπεποίθηση, οι οποίοι δεν αισθάνονται, ότι κινδυνεύουν από την επιτυχία της συζύγου τους και οι οποίοι τις ενθαρρύνουν να επιτύχουν. Όσο όμως η δευτερεύουσα θέση των γυναικών αποδίδεται στην γυναικεία ψυχολογία, η προώθησή τους εξαρτάται από την αλλαγή της ψυχολογίας αυτής και προσκρούει στο δισταγμό **βιασμού** της φύσης αλλά και στο φόβο δημιουργίας κρίσης ταυτότητας και στα δύο φύλα. Έτσι, μια παλαιότερη γαλλική έρευνα είχε αποδείξει ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες προτιμούν να έχουν άνδρες προϊσταμένους : οι άνδρες γιατί θεωρούν τις γυναίκες ανίκανες να διοικήσουν και γιατί πιστεύουν ότι είναι εξευτελιστικό για έναν άνδρα να έχει ως προϊστάμενο μια γυναίκα. Οι γυναίκες, γιατί θεωρούν τις γυναίκες ως αυστηρότερους, απαιτητικότερους και περισσότερο άδικους προϊσταμένους από τους άνδρες. Στη σύγχρονη αντίληψη, που άλλωστε κερδίζει συνεχώς έδαφος, ως κύριος φραγμός για την προώθηση των γυναικών θεωρείται η κοινωνικοποίηση των ανδρών και γυναικών στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου οικονομικό – κοινωνικό – πολιτισμικού συστήματος. Άρα : η προώθηση αυτή εξαρτάται από την αλλαγή του συστήματος και προσκρούει στους μηχανισμούς αυτοάμυνάς του. Θα ήταν, όμως, λάθος να θεωρηθεί ότι η υποκατάσταση του καπιταλιστικού

συστήματος από το σοσιαλιστικό θα παρείχε αυτόματα και αναγκαστικά τη λύση στο πρόβλημα που εδώ εξετάζουμε, όπως θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι η αντιμετώπιση της γυναικείας απασχόλησης ως κύριου μοχλού για την απόδοση καινούριου ρόλου στη γυναίκα μπορεί καθαυτή να αποτελέσει επαρκή παράγοντα διαμόρφωσης του ρόλου αυτού.

Z. Ποιες οι τάσεις της γυναικείας απασχόλησης στον τραπεζικό τομέα.

Η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση στον τραπεζικό τομέα στην Ελλάδα είναι συνεχώς ανοδική. Σήμερα ανέρχεται σε **55%** περίπου, έναντι **45%**.

Η σταθερότητα της απασχόλησης, οι σχετικά ικανοποιητικές αμοιβές και παροχές σε σχέση με άλλους τομείς και ιδίως σε σχέση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις του εμπορίου και των υπηρεσιών, η σχετικά τυποποιημένη επαγγελματική τροχιά και οι ευνοϊκότερες συνθήκες εργασίας κατέστησαν από νωρίς τον τραπεζικό τομέα, όπως και το δημόσιο, χώρο ελκυστικό και ιδιαίτερα επιζητούμενο από τις γυναίκες.

Αυτές οι ειδικές προστατευτικές διατάξεις και παροχές ή κατακτήσεις του κλάδου, όπως η πρόωγη συνταξιοδότηση των παντρεμένων γυναικών, το μειωμένο ωράριο των νέων μητέρων, ειδικές γονικές άδειες, διευκολύνσεις και παροχές, λειτούργησαν σε μεγάλο βαθμό ως μηχανισμός νομιμοποίησης των διακρίσεων (*θέση εργασίας, αμοιβής, υπηρεσιακής εξέλιξης και αντίστοιχων ευκαιριών*) σε βάρος των γυναικών μέσα στις Τράπεζες, παρά την τυπική αποδοχή από τους εργοδότες της θεσμοθετημένης ισότητας ανδρών – γυναικών.

Η απασχόληση στις Τράπεζες χαρακτηριζόταν και εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από μια σαφή διάκριση ανάμεσα σε *ανδρικές* και *γυναικείες θέσεις εργασίας*. Οι *διευθυντικές θέσεις*, οι θέσεις υψηλής εξειδίκευσης, τα νέα εξειδικευμένα επαγγέλματα, όλες οι θέσεις εργασίας που απαιτούσαν *αυξημένη διαθεσιμότητα (χρονική, ποιοτική, γεωγραφική)*, εξειδίκευση και υψηλή ευθύνη, θεωρείτο φυσιολογικό να καταλαμβάνονται από άνδρες. Γι' αυτούς, η πρωταρχική και απεριόριστη δέσμευση στους σκοπούς της εργασίας και της καριέρας θεωρείτο και παραμένει μια συνήθης, μια φυσιολογική επιλογή. Αντίθετα, οι εργασίες καθαριότητας, οι πιο τυποποιημένες διοικητικές, συναλλακτικές και διεκπεραιωτικές εργασίες θεωρήθηκαν καθαρά γυναικείες θέσεις, θέσεις που απαιτούσαν χαμηλότερη χρονική, ποιοτική, γεωγραφική διαθεσιμότητα και σχετικά περιορισμένη

εξειδίκευση και ευθύνη, παρέχοντας αντίστοιχα περιορισμένες προοπτικές καριέρας, αμοιβής, επαγγελματικής καταξίωσης.

Για τις γυναίκες η ανάγκη συνδυασμού της αναπαραγωγικής εργασίας (σπίτι, οικογένεια) με την εργασία στην Τράπεζα, οδήγησε εξ ορισμού στην περιορισμένη **υποκειμενική** και **αντικειμενική** διαθεσιμότητά τους για ανδρικές θέσεις εργασίας, επομένως στην καθήλωσή τους σε γυναικείες θέσεις.

Η μόνη, συνήθως, δυνατότητα πρόσβασης των γυναικών σε ανδρικές θέσεις εργασίας παρέχεται όταν οι θέσεις αυτές απλοποιούνται ή υποβαθμίζονται, λόγω τεχνικό-οργανωτικών αναδιαρθρώσεων και καινοτομιών. Έτσι, ενώ παλαιότερα στους τομείς της τραπεζικής μηχανογράφησης η εισαγωγή στοιχείων και ο τυποποιημένος χειρισμός **Η/Υ** θεωρείτο κατ' εξοχήν γυναικεία δουλειά (*απαιτώντας ταχύτητα, συνέπεια, τάξη και πειθαρχία, κατ' εξοχήν υποτίθεται γυναικεία χαρακτηριστικά*), ο προγραμματισμός και η ανάλυση (*που απαιτούσαν εξειδικευμένη γνώση, αυξημένη ευθύνη, χρονική διαθεσιμότητα, καινοτομικότητα*) θεωρείτο κυρίως ανδρική. Όμως σήμερα, με την τυποποίηση της δουλειάς του προγραμμαναλυτή, αυξάνει και η πρόσβαση των γυναικών στις θέσεις αυτές. Όπως και σε άλλους χώρους, έτσι και στον τραπεζικό κλάδο παρουσιάζονται :

- στο ένα άκρο, το στερεότυπο της εργαζόμενης που κοιτάει συνεχώς το ρολόι της για να προλάβει το σπίτι και τα παιδιά και που δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για καριέρα, πρόσθετες ευθύνες και προαγωγές,
- στο άλλο άκρο, η γυναίκα που παντρεύτηκε τη δουλειά της προσπαθώντας διπλά για να αποκτήσει πρόσβαση σε μια ανδρική θέση εργασίας, καθώς και σε ανδρικά πρότυπα απόδοσης, υπηρεσιακής κινητικότητας, εξέλιξης και συμπεριφοράς, απαρνούμενες κατά κανόνα το διπλό τους ρόλο με βάση την κατεστημένη κοινωνική ιεραρχία των φύλων μέσα και έξω από την επιχείρηση.

Ανάμεσα στα δύο άκρα, η μέση γυναίκα τραπεζοϋπάλληλος είναι υποχρεωμένη να ακροβατεί συνεχώς ανάμεσα σε καριέρα, οικογένεια και σπίτι, αντιμετωπίζοντας ποικίλες αντιξοότητες, τυπικές και άτυπες διακρίσεις και αναγκασμένη να θυσιάσει πότε τον έναν και πότε τον άλλο ρόλο της, στο βωμό της απαραίτητης διπλής παρουσίας της στη σφαίρα της παραγωγής και της αναπαραγωγής.

Η. Ποιο το ποσοστό των γυναικών στις τράπεζες σε διοικητικές θέσεις και ποιο το ποσοστό των ανδρών σήμερα .

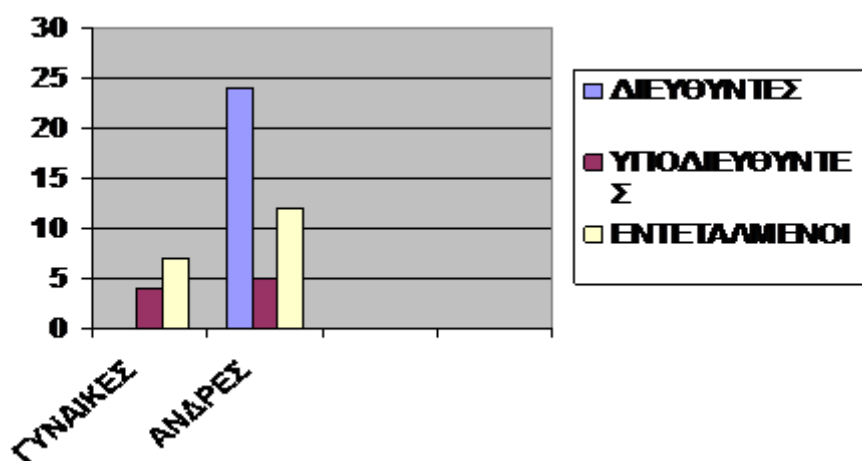
Μετά από έρευνα σε καταστήματα τραπεζών του **Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα της Περιφέρειας Δυτικής Πελοποννήσου** , μπορούμε να παραθέσουμε τα παρακάτω οργανογράμματα ενδεικτικά, ώστε να δούμε τι ποσοστό καλύπτουν οι γυναίκες σε διοικητικές θέσεις σε **Δημόσιο και Ιδιωτικό Τομέα**.

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡ/ΡΕΙΑ ΔΥΤ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

A/A	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ	ΥΠΟΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ	ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ
1	309 ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ & ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ
2	322 ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ
3	315 ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΝΔΡΑΣ & ΓΥΝΑΙΚΑ
4	438 ΑΡΧ. ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ
5	249 ΒΑΡΔΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ	ΓΥΝΑΙΚΑ
6	246 ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΝΔΡΑΣ
7	329 ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ
8	328 ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΝΔΡΑΣ
9	345 ΖΑΚΥΝΘΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ
10	346 ΖΑΧΑΡΩΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ	ΑΝΔΡΑΣ
11	356 ΙΘΑΚΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΓΥΝΑΙΚΑ
12	363 ΚΑΤΩ ΑΧΑΪΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΝΔΡΑΣ
13	389 ΚΟΡΩΝΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΓΥΝΑΙΚΑ
14	388 ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ
15	382 ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΝΔΡΑΣ
16	255 ΛΕΧΑΙΝΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΝΔΡΑΣ
17	293 ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ
18	282 ΜΕΘΩΝΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΓΥΝΑΙΚΑ
19	739 ΟΔ. ΛΕΤΡΙΝΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΝΔΡΑΣ
20	746 ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ	ΑΝΔΡΑΣ
21	748 ΖΑΚΥΝΘΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ
22	450 ΠΥΛΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	>>	>>
23	451 ΠΥΡΓΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ& ΓΥΝΑΙΚΑ	ΓΥΝΑΙΚΑ
24	485 ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΚΑΛΥΠΤΗ ΘΕΣΗ	ΓΥΝΑΙΚΑ

Παρατηρήσεις:

Είναι προφανές, ότι το ποσοστό των γυναικών σε Διοικητικές Θέσεις στην **Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος** είναι πάρα πολύ μικρό. Παρατηρούμε, ότι σε θέση **Διευθύντριας** δεν υπάρχει καμία γυναίκα (**0%**), πράγμα, το οποίο σημαίνει, ότι οι θέσεις διευθυντών καλύπτονται **100%** από άνδρες. Σε θέση **Υποδιευθύντριας** υπάρχουν μόλις τέσσερις γυναίκες, δηλαδή καλύπτουν μόλις ένα **16.6%** στο σύνολο των υπαλλήλων των καταστημάτων της Εθνικής Τράπεζας Της Ελλάδος της περιφέρειας Δυτικής Πελοποννήσου. Οι άνδρες, οι οποίοι καταλαμβάνουν αυτή τη θέση του Υποδιευθυντή έχουν ένα **20.8%**, ενώ υπάρχει ένα **62.6%** ακάλυπτων θέσεων. Τέλος, σαν **Εντεταλμένες** υπάρχουν λίγες περισσότερες γυναίκες, οι οποίες καλύπτουν μόλις **29.1%** ,δηλαδή επτά θέσεις από τις **24**, οι οποίες υπάρχουν στην **Περιφέρεια Δυτικής Πελοποννήσου**, ενώ οι άνδρες καλύπτουν ένα **50%** στην θέση εντεταλμένου, αφήνοντας το ποσοστό του **20.9%** σαν ακάλυπτη θέση.

Πηγή: ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ- ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ 451, (βλ. βιβλιογραφία)

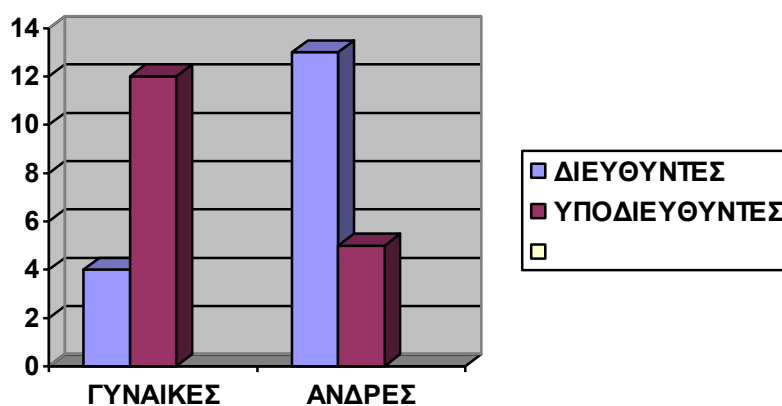
* Εντεταλμένη-ος: Προϊσταμένη -ος όλων των υπηρεσιών ανά κατάσταση.

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡ/ΡΕΙΑΣ ΔΥΤ. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.

A/A	ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ	ΥΠΟΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ-
1	1^ο ΠΑΤΡΩΝ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΝΔΡΑΣ
2	2^ο ΠΑΤΡΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
3	3^ο ΠΑΤΡΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
4	4^ο ΠΑΤΡΩΝ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΝΔΡΑΣ
5	5^ο ΠΑΤΡΩΝ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
6	ΣΚΑΛΑΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
7	ΑΙΓΙΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
8	ΚΟΡΙΝΘΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
9	ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΝΔΡΑΣ
10	ΑΡΓΟΥΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
11	ΝΑΥΠΛΙΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
12	ΤΡΙΠΟΛΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
13	ΣΠΑΡΤΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
14	ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
15	ΜΕΣΣΗΝΗΣ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ
16	ΠΥΡΓΟΥ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΝΔΡΑΣ
17	ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΓΥΝΑΙΚΑ

Παρατηρήσεις:

Στον **Ιδιωτικό Τομέα** παρατηρούμε, ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στις Διοικητικές Θέσεις. Από τα 17 καταστήματα της **Τράπεζας Πειραιώς** στην **Δυτική Περιφέρεια Πελοποννήσου** υπάρχουν τέσσερις γυναίκες **Διευθύντριες 23.6%**, όπου στον **Δημόσιο Τομέα** δεν υπήρχε καμία, η οποία να επανδρώνει αυτή τη θέση. Οι άνδρες Διευθυντές έχουν το ποσοστό του **76.4%**. Στη θέση της **Υποδιευθύντριας** υπάρχουν δώδεκα γυναίκες **70.5%**, τη στιγμή που στην **Εθνική Τράπεζα** υπάρχουν μόλις τέσσερις. Το ποσοστό του **29.5%**, φυσικά ανήκει στους άνδρες. Πρέπει να παρατηρήσουμε, ότι στον Ιδιωτικό Τομέα, δεν υπάρχουν κενές θέσεις, οι υπηρεσίες είναι πληρέστατες. Η Υπηρεσία του **Εντεταλμένου** δεν υπάρχει στην Τράπεζα Πειραιώς, ώστε να κάνουμε σύγκριση. Η διαφορά όμως είναι εμφανής συγκρίνοντας τον **Δημόσιο** και τον **Ιδιωτικό Τομέα**.

Πηγή: ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ -ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΠΥΡΓΟΥ (βλ. βιβλιογραφία)

**ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ 1990 +.**

Στον παρακάτω πίνακα θα παρακολουθήσουμε αρχικά σε ποιες χώρες σημειώθηκε μείωση συμμετοχής στον τραπεζικό τομέα

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΕΙΩΣΗΣ
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ.	30%
ΝΟΡΒΗΓΙΑ.	25%
ΣΟΥΗΔΙΑ.	20%
ΔΑΝΙΑ.	15%
ΙΣΠΑΝΙΑ.	12%
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ.	9.6%
ΟΛΛΑΝΔΙΑ.	9.3%
ΓΑΛΛΙΑ.	6.3%
ΕΛΒΕΤΙΑ.	4%

Πηγή: [www.gynaikeiaepixeirimatikoita.gr/ file://A:/EQUAL-DIONI.htm](http://www.gynaikeiaepixeirimatikoita.gr/file://A:/EQUAL-DIONI.htm) (βλ. βιβλιογραφία)

Παρατηρήσεις:

Όπως παρατηρούμε τον πίνακα υπήρξε μια μείωση της συμμετοχής των γυναικών στον **Τραπεζικό Τομέα** στις παραπάνω Ευρωπαϊκές χώρες. Αυτή η μείωση συνδέθηκε με το γεγονός, ότι πολλές συγχωνεύσεις Τραπεζών συνέβησαν κατά την διάρκεια της δεκαετίας του **1990** μέχρι και σήμερα, καθώς επίσης συνέβη και η εφαρμογή του *Ενιαίου Ευρωπαϊκού Νομίσματος* . Η αύξηση της υποστηρικτικής εργασίας και στα **back offices**(Υπηρεσίες Τραπεζών) των τραπεζών και η αύξηση στις θέσεις άμεσης συναλλαγής **–front office** , οδήγησε στην ανάγκη για πολυδύναμο και ευέλικτο προσωπικό , με υψηλή χρονική διαθεσιμότητα, πράγμα που οι γυναίκες φαίνονταν να μην μπορούν και να μην διατίθενται να προσφέρουν.

Σε αυτόν τον δεύτερο πίνακα θα παρακολουθήσουμε σε ποιες χώρες σημειώθηκε αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στον τραπεζικό τομέα.

ΧΩΡΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΥΞΗΣΗΣ
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ.	12.3%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ.	11.8%
ΕΛΛΑΔΑ.	8.3%
ΙΡΛΑΝΔΙΑ.	8%
ΙΑΠΩΝΙΑ.	5%
ΙΤΑΛΙΑ.	4%
ΑΥΣΤΡΙΑ.	3.7%

Πηγή: [www.gynaikeiaepixeirimatikoita.gr/ file://A:/EQUAL-DIONI.htm](http://www.gynaikeiaepixeirimatikoita.gr/file://A:/EQUAL-DIONI.htm).

Παρατηρήσεις:

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε, σε ποιες χώρες σημειώθηκε αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε Διοικητικές θέσεις στον Τραπεζικό Τομέα από το **1990** και έπειτα. Όπως φαίνεται, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στο Λουξεμβούργο μέσα σε αυτές τις **2** σχεδόν δεκαετίες . Αυτή η αύξηση στη συγκεκριμένη χώρα αποδόθηκε, στην σχετικά μη καλή μισθοδοσία για έναν άνδρα, πράγμα που οδήγησε τους άνδρες στην στροφή τους προς άλλους πιο προσοδοφόρους τομείς, αφήνοντας έτσι έδαφος στον γυναικείο πληθυσμό. Στην Ελλάδα, είχαμε μια αύξηση της τάξεως του **8 %**. Για μια γυναίκα στην Ελλάδα, μια θέση στον τραπεζικό τομέα και δει σε μια διοικητική θέση σημαίνει πολλά μισθολογικά, επαγγελματικά και σαν συμβολή στο εισόδημα της οικογένειας, παρότι και στην Ελλάδα ο Τραπεζικός Τομέας δεν ανταμείβεται αναλογικά με τις ώρες εργασίας, οι οποίες καταβάλλονται. Ακόμη, συγκρίνοντας τους δυο πίνακες αύξησης-μείωσης, βλέπουμε, ότι τα ποσοστά μείωσης είναι μεγαλύτερα από τα ποσοστά αύξησης.

Θ. Οι προσδιοριστικοί παράγοντες του μισθολογικού χάσματος μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στατιστικά στοιχεία του **ΟΟΣΑ (OECD 2002)**, το μισθολογικό χάσμα μεταξύ ανδρών – γυναικών στην Ελλάδα ανέρχεται σε **13** ποσοστιαίες μονάδες και είναι το έβδομο μικρότερο μεταξύ των **19** πιο αναπτυγμένων χωρών του **ΟΟΣΑ** και το έκτο μικρότερο μεταξύ των χωρών της **Ευρωπαϊκής Ένωσης**. Από την έρευνα αυτή προκύπτει επίσης για την Ελλάδα ότι, το **1998**, το μισθολογικό χάσμα στον ιδιωτικό τομέα ανερχόταν σε **21** ποσοστιαίες μονάδες και ήταν μεγαλύτερο από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντίθετα, στο δημόσιο τομέα ήταν μικρότερο από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ανερχόταν σε **9** ποσοστιαίες μονάδες.

Από το **1981** μέχρι πρόσφατα το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων ακολούθησε μία σαφή και συνεχή τάση συρρίκνωσης τόσο στη βιομηχανία όσο και στο λιανικό εμπόριο. Αυτό, φαίνεται ότι συνέβη αρχικά και στις τράπεζες και στις ασφάλειες. Όμως, από τα τέλη της δεκαετίας του **1980** το μισθολογικό χάσμα διευρύνθηκε.

Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της αγοράς εργασίας και διαμόρφωσης των αμοιβών επιδρά άμεσα στις μισθολογικές ανισότητες στη βάση του φύλου. Αν και το ελληνικό σύστημα προστασίας των μισθών εμφανίζεται τυπικά ισχυρό, ωστόσο η αποτελεσματικότητά του υπονομεύεται στην πράξη από τις πολλαπλές παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας. Η απορύθμιση της αγοράς εργασίας στην πράξη διευρύνει τις μισθολογικές ανισότητες φύλου και αποτελεί μεγάλο εμπόδιο σε όποια προσπάθεια μείωσης του μισθολογικού χάσματος.

Στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, η μεγάλη επέκταση της ατομικής διαπραγμάτευση τόσο στο κάτω όσο και στο άνω άκρο της κατανομής των μισθών έχει διευρύνει την κλίμακα αμοιβών και τη διασπορά των μισθών. Το φαινόμενο αυτό έχει αρνητική επίδραση στο μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων, δεδομένης της μεγαλύτερης συγκέντρωσης των γυναικών σε

σχέση με τους άνδρες στο κάτω άκρο και της μικρότερης συγκέντρωσής τους στο άνω άκρο.

Μία από τις διαστάσεις του θεσμικού πλαισίου διαμόρφωσης των αμοιβών είναι και η νομοθεσία για την ίση αμοιβή. Η νομοθεσία για την ίση αμοιβή επέδρασε θετικά στη μείωση του μισθολογικού χάσματος μεταξύ ανδρών και γυναικών τις δεκαετίες του **1970** και **1980**, μέσω της εφαρμογής της αρχής της ίσης αμοιβής για ίδια εργασία. Αντίθετα, η αρχή της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας δεν έχει μέχρι σήμερα επηρεάσει τις μισθολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων, εφόσον δεν παρακίνησε κανέναν να επιδιώξει την υλοποίησή της.

Αν και οι άμεσες διακρίσεις κατά των γυναικών ως προς την αμοιβή τυπικά έχουν εξαλειφθεί, στην πράξη υπάρχει πάντοτε περιθώριο για διακρίσεις. Αυτό συμβαίνει ιδίως στις περιπτώσεις όπου η αμοιβή υπερβαίνει τους βασικούς μισθούς των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και στις μικρές επιχειρήσεις, όπου η διάρθρωση των αμοιβών είναι αδιαφανής, ο συνδικαλισμός απουσιάζει και οι συνάδελφοι είναι απρόθυμοι να καταθέσουν στο δικαστήριο φοβούμενοι την απόλυση ή άλλη δυσμενή αντίδραση του εργοδότη.

Σε ό,τι αφορά τις θεωρητικές ερμηνείες των μισθολογικών ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών, για τους νεοκλασικούς οικονομολόγους οι γυναίκες αμείβονται κατά το μέσο όρο λιγότερο από τους άνδρες, διότι κατά το μέσο όρο οι άνδρες υπερέχουν ως προς το «ανθρώπινο κεφάλαιο» που κατέχουν, αλλά και διότι οι γυναίκες αμείβονται λιγότερο από τους αντίστοιχους άνδρες με το ίδιο ανθρώπινο κεφάλαιο επειδή υφίστανται διακρίσεις από την πλευρά των εργοδοτών στη βάση του φύλου τους. Ο **Becker (1957, βλ. βιβλιογραφία)** όρισε τρεις τύπους μισθολογικής διάκρισης που πηγάζουν από τις προτιμήσεις των εργοδοτών, των εργαζομένων και των καταναλωτών (*διακρίσεις προκατάληψης*). Μισθολογικές διακρίσεις μπορεί να προκύπτουν και από τις διαφορετικές εκτιμήσεις των εργοδοτών για την παραγωγικότητα των υποψήφιων για πρόσληψη ανδρών και γυναικών σε συγκεκριμένες θέσεις εργασίας, που βασίζονται στη γνώση της υπαρκτής

διαφοράς της μέσης παραγωγικότητας των ανδρών από αυτή των γυναικών (στατιστικές διακρίσεις). Η άνιση μεταχείριση των γυναικών ως προς τις αμοιβές μπορεί επίσης να οφείλεται στο ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες από τους άνδρες να αντιμετωπίσουν περιορισμένες επιλογές στην αγορά εργασίας και περιορίζονται περισσότερο από τους άνδρες λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων. Άρα είναι πιο επιρρεπείς στην εκμετάλλευση, δηλαδή στο να αμείβονται λιγότερο από την οριακή τους παραγωγικότητα.

Οι αμοιβές των εργαζομένων δεν εξαρτώνται μόνο από την ατομική τους παραγωγικότητα, αλλά και από την δύναμη που έχει η επιχείρηση όπου δουλεύουν στην αγορά και τη δυνατότητά της να διανέμει μονοπωλιακές προσόδους, όπως και από το συνδικαλισμό στον κλάδο, το επάγγελμα ή την επιχείρησή τους. Τέλος, οι διαφορετικές απαιτήσεις των επαγγελματιών σε χρόνο εκπαίδευσης, κατάρτισης και εμπειρίας δεν είναι ο μοναδικός ερμηνευτικός παράγων των διαφορών στις αμοιβές ανάμεσα στα επαγγέλματα. Οι διαφορετικές απαιτήσεις σε ειδικεύσεις και δεξιότητες και η κοινωνική αξιολόγηση αυτών των ειδικεύσεων και δεξιοτήτων είναι ένας επιπλέον παράγων διαφοροποίησης των αμοιβών των επαγγελματιών.

Όσον αφορά στην ερμηνεία του μισθολογικού χάσματος δεν είχε ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι οι άνδρες και οι γυναίκες δεν κάνουν τις ίδιες δουλειές και ότι οι θέσεις εργασίας που καταλαμβάνουν οι γυναίκες είναι κατά το μέσο όρο χαμηλότερα αμειβόμενες. Δηλαδή δεν είχε ληφθεί υπ' όψιν το φαινόμενο διαχωρισμού της απασχόλησης (**employment segregation**) με βάση το φύλο που, σύμφωνα με τις έρευνες, αποτελεί το βασικό προσδιοριστικό παράγοντα του μισθολογικού χάσματος μεταξύ των φύλων.

Η έννοια του κατά φύλο διαχωρισμού περιλαμβάνει δύο διαστάσεις. Πρώτον, η κατά φύλο σύνθεση της απασχόλησης στα επαγγέλματα, τους κλάδους, τα είδη συμβάσεων εργασίας κάνει ώστε μερικοί κλάδοι, επαγγέλματα και μορφές απασχόλησης να είναι ανδροκρατούμενοι και άλλοι γυναικοκρατούμενοι, ανάλογα με το αν πλειοψηφούν οι άνδρες ή οι γυναίκες εργαζόμενοι σε αυτούς. Δεύτερον, άνδρες και γυναίκες μισθωτοί δεν κατανέμονται ομοιόμορφα μεταξύ των επαγγελμάτων, των κλάδων, των μορφών απασχόλησης. Οι άνδρες συγκεντρώνονται περισσότερο στα

επαγγέλματα, τους κλάδους και τις μορφές απασχόλησης που εξασφαλίζουν υψηλότερες αποδοχές, ενώ οι γυναίκες σε αυτούς που καταβάλλουν χαμηλότερες αποδοχές. Ο κατά φύλο διαχωρισμός της απασχόλησης σε μία χώρα είναι εντονότερος όσο λιγότεροι είναι οι μικτοί κλάδοι, επαγγέλματα, μορφές απασχόλησης και όσο περισσότερο η ανδρική απασχόληση συγκεντρώνεται στους ανδροκρατούμενους κλάδους, επαγγέλματα, μορφές απασχόλησης και η γυναικεία σε γυναικοκρατούμενους.

Οι διαφορετικές θεωρητικές ερμηνείες του μισθολογικού χάσματος και των μισθολογικών διακρίσεων φύλου περιλαμβάνει τόσο τις κλασικές μεταβλητές του ανθρώπινου κεφαλαίου και τις μισθολογικές διακρίσεις, όσο και μεταβλητές που σχετίζονται με το επάγγελμα, τον κλάδο, το μέγεθος της επιχείρησης και τις εργασιακές σχέσεις καθώς και τα χαρακτηριστικά των θέσεων εργασίας. Οι έρευνες δεν αμφισβητούν το μεθοδολογικό υπόβαθρο της νεοκλασικής θεωρίας, που είναι αυτό του ατομικισμού. Το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων, όπως προκύπτει από τη σύγκριση των μέσων αποδοχών των γυναικών με τις μέσες αποδοχές των ανδρών, έχει προέλθει από ένα περιβάλλον ατομικής διαπραγμάτευσης των μισθών, όπου οι γυναίκες διαθέτουν κατά μέσο όρο υποδεέστερα χαρακτηριστικά και μικρότερη διαπραγματευτική ικανότητα απέναντι στους εργοδότες από ό,τι οι άνδρες. Πάντως δεν μπορεί με κανέναν τρόπο ούτε να αποτυπωθεί ούτε να μετρηθεί η συμβολή της θεσμικής αποκρυστάλλωσης των μισθολογικών διακρίσεων φύλου στη διάρθρωση των αμοιβών στο μισθολογικό χάσμα.

Για την διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων του χάσματος αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών χρησιμοποιήθηκε οικονομετρική μέθοδος που περιλαμβάνει τα εξής στάδια : τον προσδιορισμό της εξίσωσης των μισθών ξεχωριστά για τους άνδρες και τις γυναίκες και την ανάλυση του μισθολογικού χάσματος στις συνιστώσες του. Οι μέσες αποδοχές προσδιορίζονται κοινωνικά – και δεν προκύπτουν από το άθροισμα των ατομικών αποδοχών. Προσδιορίζονται δηλαδή από την αξία της εργασιακής δύναμης καθώς και από το συσχετισμό δύναμης μεταξύ των εργαζομένων και των εργοδοτών. Υποθέτοντας ότι η ειδικευμένη και περισσότερο

εκπαιδευμένη εργασία έχει μεγαλύτερη αξία από την ανειδίκευτη και λιγότερο εκπαιδευμένη, αναμένεται ότι το ύψος των μισθών συσχετίζεται με μεταβλητές που αντιστοιχούν στην εκπαίδευση, την εργασιακή εμπειρία και την κατάρτιση και ότι οι μισθολογικές διαφορές μεταξύ επαγγελματιών εξαρτώνται από τις διαφορές στα απαιτούμενα προσόντα και τις δεξιότητες.

Οι κλαδικές διαφορές στις μέσες αποδοχές προκύπτουν από την κίνηση του κεφαλαίου μεταξύ κλάδων σε αναζήτηση υψηλότερου κέρδους και αντικατοπτρίζουν τις διαφορές μεταξύ κλάδων ως προς την σύνθεση των επαγγελματιών, την παραγωγικότητα, τις δομές της αγοράς και τα ποσοστά συνδικαλισμού. Οι ατομικές αποδοχές αποκλίνουν από τις μέσες στο επάγγελμα και τον κλάδο λόγω της διαφοροποίησης των ατομικών χαρακτηριστικών (*προσωπικά, θέσης εργασίας, εργοδότη*) από τα μέσα χαρακτηριστικά στο επάγγελμα και τον κλάδο και της διαφορετικής διαπραγμάτευσης δύναμης των ατόμων.

Επίλογος.

Φτάνοντας στο τέλος, παρατηρούμε τη διαφορετικότητα των γυναικών, σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους, σε σχέση με τους άνδρες. Στο πέρασμα των χρόνων βλέπουμε, ότι ενώ πάντα η γυναίκα έχει όλα τα εφόδια για να έχει εξέλιξη, στη μάθηση, την μόρφωση, την καλλιέργεια και την καριέρα, υπάρχουν αρκετοί σύνθετοι παράγοντες ακόμη και γονιδιακοί, οι οποίοι την καταστούσαν πάντα ένα βήμα πίσω από τους άνδρες και ιδιαίτερα στο θέμα της καριέρας.

Στο παρελθόν τα κορίτσια είχαν μοναδικό προορισμό τον γάμο. Στο πέρασμα των χρόνων, τα κορίτσια άρχιζαν να μορφώνονται και έπειτα να έχουν σαν σκοπό τον γάμο και την οικογένεια. Τις τελευταίες δεκαετίες οι γυναίκες μορφώνονται, σπουδάζουν και είναι ενεργά μέλη σε όλους τους τομείς της εργασίας αλλά και της οικογένειας, κάνοντας ακόμη πιο σύνθετο τον ρόλο της στην ζωή.

Σήμερα η ζωή έχει πιο πολλές απαιτήσεις από ποτέ και η γυναίκα, ενώ πρέπει να συμμετέχει δραστήρια μέσα στην οικογένεια οικονομικά, οι συνθήκες δεν είναι προσοδοφόρες γι' αυτήν. Υπάρχει από τον νόμο, διαφορά στη μισθοδοσία σε σχέση με τον άνδρα και για να καταφέρει να φέρει περισσότερα λεφτά στο σπίτι οδηγείται στην επιλογή της καριέρας, πράγμα που την απομακρύνει είτε από την ίδια την οικογένειά της, εάν την έχει δημιουργήσει, είτε να αποκλείσει την ίδια την επιλογή του γάμου.

Έτσι, μπορούμε να καταλάβουμε, γιατί υπάρχει τόσο μικρό ποσοστό ενεργού γυναικείου πληθυσμού σε Διοικητικές Θέσεις, γενικότερα στην αγορά εργασίας, αλλά και στον χώρο των Τραπεζών, τον οποίο και ερευνήσαμε.

Βιβλιογραφία.

- **Δεληγιάννη, Β. και Ζιώγου, Σ.,(1994)** «*Εκπαίδευση Και Φύλο, Ιστορική Διάσταση Και Σύγχρονος Προβληματισμός*», Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας.
- **Μουσούρου, Λ.Μ,(1984)**, «*Η Ελληνική Οικογένεια*», Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν.
- **Μουσούρου, Λ.Μ, (1985)** «*Γυναικεία Απασχόληση Και Οικογένεια Στην Ελλάδα Και Αλλού*», Βιβλιοπωλείο της «Εστίας» Ι.Δ.Κολλάρου & ΣΙΑΣ Α.Ε.
- **Μπόγκα-Καρτέρη,Κ.,(2003)**, «*Διαχείριση Ανθρωπίνου Δυναμικού*», Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
- **University of London**, “*Gender and Vocation*”, Working Paper Number 1, Institute Of Education.
- **OECD, (2002)**,“*Les Femmes et l’egelite des chances*”, Λουξεμβούργο, European Commission.
- www.gynaikeiaepixeirimatikohta.gr/file:///A:/EQUAL-DIONI.htm.
- www.acme.gr
- www.google.gr/OECD
- Συνέντευξη με τον Διευθυντή της Εθνικής Τράπεζας Της Ελλάδος, Κατάστημα 451 Πύργου, Πύργος Ηλείας.
- Συνέντευξη με τον Διευθυντή Τράπεζας Πειραιώς, Κατάστημα Πύργου, Πύργος Ηλείας.

